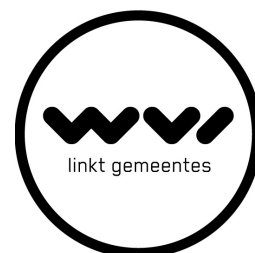
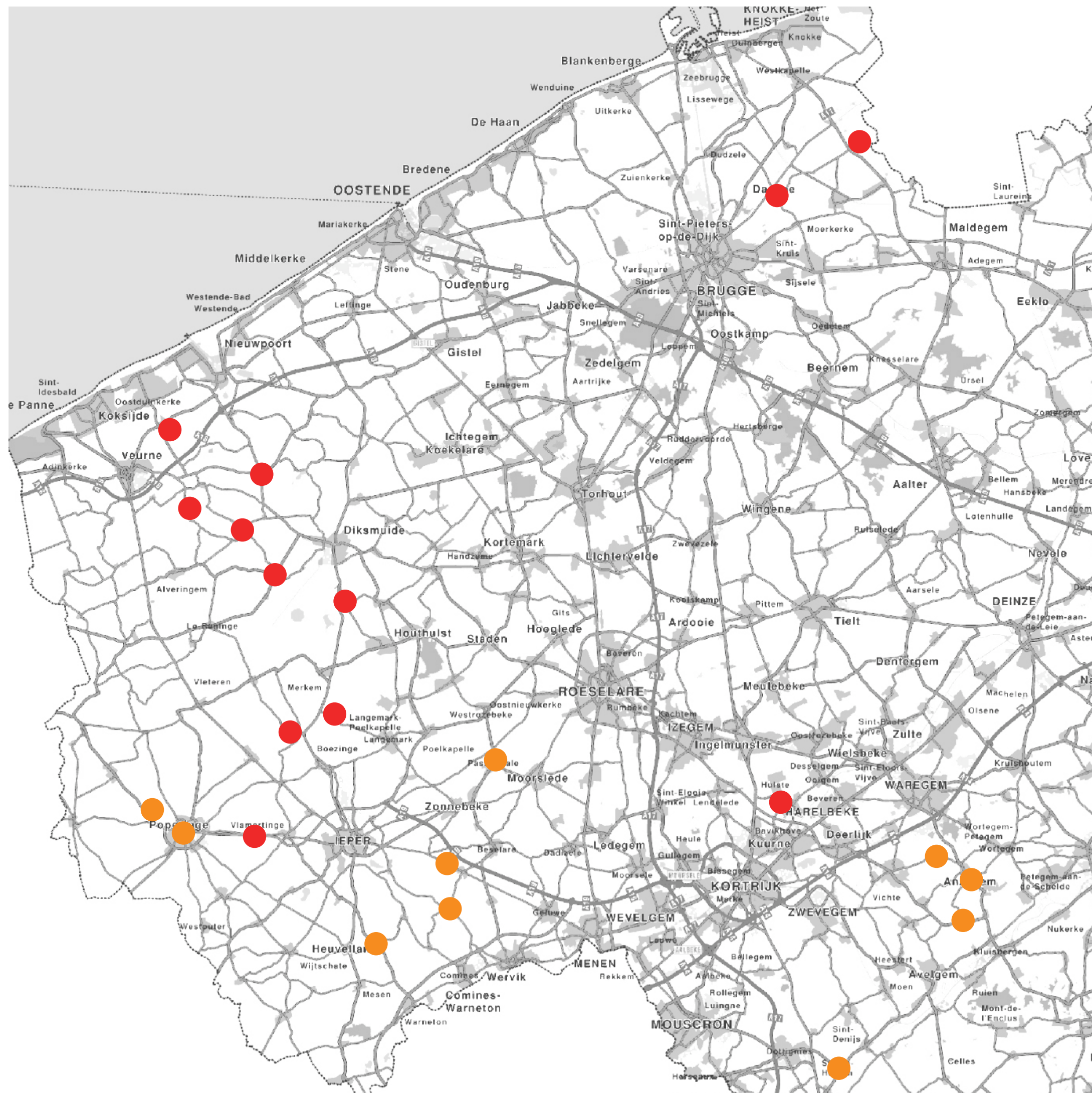

Ontwerpend onderzoek

inzake transformatie van kerkgebouwen voor neven- of herbestemming
in West-Vlaanderen

TV DE SMET VERMEULEN - noAarchitecten

Beleid: welk programma in de kerk?

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

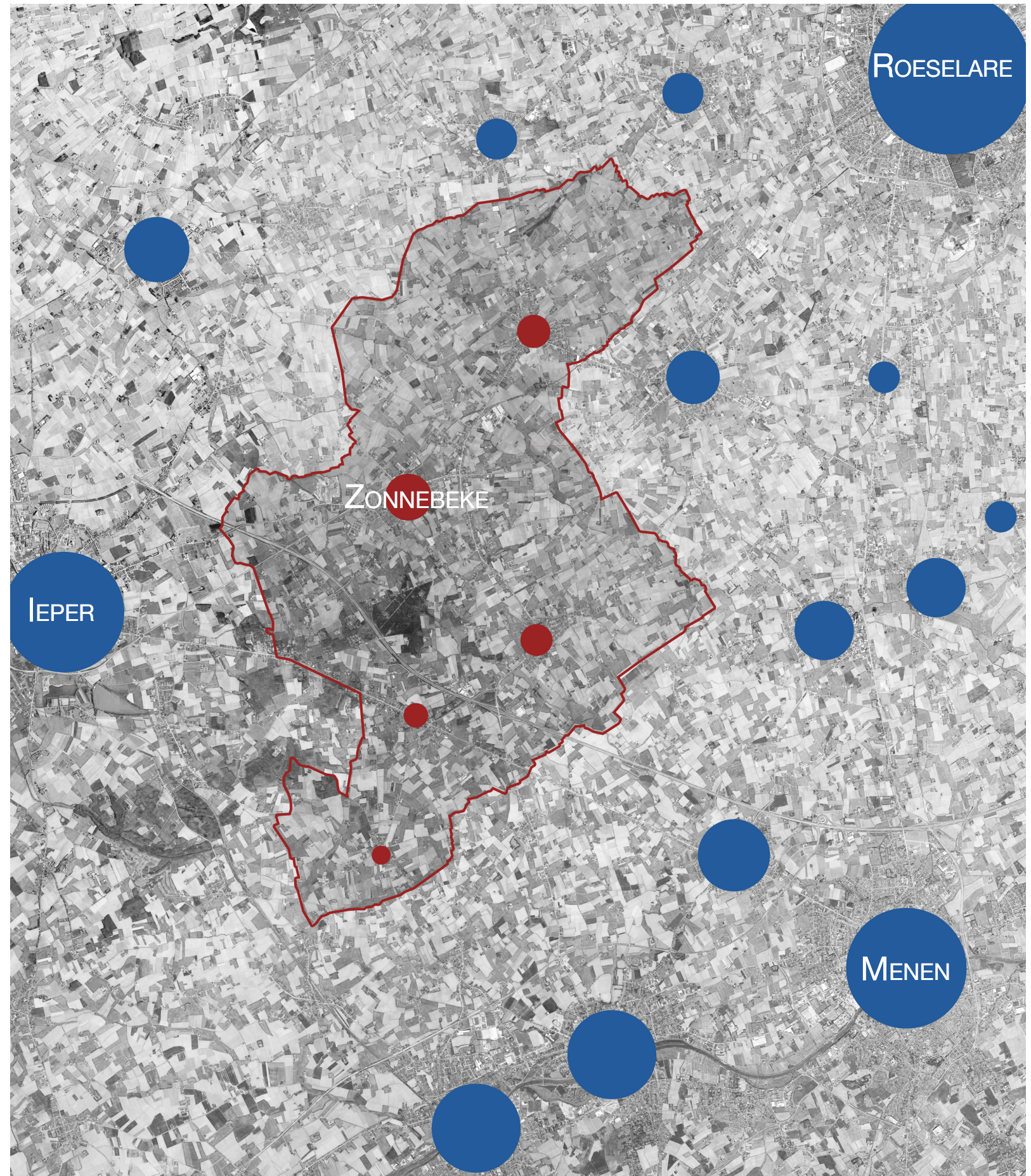
Beleid: welk programma in de kerk?

1 Bekijk meerdere kerken tegelijk

Neem de herbestemming van een kerk op in een groter kerkenplan.
Kijk ook over de gemeentegrenzen heen, nabijheid is het criterium.

Opgave

Zonnebeke beschikt over vijf parochiekerken voor een totaal van ongeveer 12 400 inwoners. Zoals in vele gemeenten is het aantal kerkgangers geslonken en zullen binnenkort alle kerken slechts door één pastoor bediend moeten worden. Hoewel er voor de kerkgebouwen geen directe herbestemming op tafel ligt, werd ervoor gekozen het potentieel tot herbestemmen van de verschillende kerkgebouwen te onderzoeken. Een globale benadering, die zelfs buiten de gemeentegrenzen kijkt, is hierbij belangrijk. Zo kan het behoud van één volledig kerkgebouw voor grote vieringen, de volledige herbestemming van een andere nabijgelegen kerk mogelijk maken. Omdat er nog geen specifieke wens voor herbestemming geformuleerd was, focust de studie dan ook op het verkennen van de mogelijkheden van de kerkgebouwen om andere functies op te nemen. Dit moet het gemeentebestuur in staat stellen om in de toekomst sneller en preciezer te kunnen inschatten of één van de kerkgebouwen in aanmerking komt om een nieuwe ruimtevraag op te vangen.

Beleid: welk programma in de kerk?

1 Bekijk meerdere kerken tegelijk

Neem de herbestemming van een kerk op in een groter kerkenplan.
Kijk ook over de gemeentegrenzen heen, nabijheid is het criterium.

Weeg af: welke kerken blijven het best geschikt
voor religieus of zingevend gebruik?

Weeg af: welke kerken zijn het meest geschikt
voor herbestemming?

Inventaris

Welke kerk komt het meest in aanmerking voor herbestemming? Aspecten zoals het aantal inwoners en voorzieningen in de dorpskern, de grootte en de inplanting van het gebouw alsook het huidige gebruik en de gesignaleerde noden zijn hierbij bepalend.

Dorpskern:
Zandvoorde en Geluvelde hebben relatief weinig inwoners. Een verkleinde kerk zou daarom kunnen volstaan. Ook de afwezigheid van een school in Zandvoorde zorgt voor minder regelmatig gebruik van het gebouw.

Kerkgebouw:
De kerken van Passendale en Zonnebeke zijn groot en zorgen jaarlijks voor hoge stookkosten. De bescherming van de kerk van Zonnebeke hoeft an sich niet als een belemmering beschouwd worden om het gebouw mee in de denkoefening op te nemen.
De kerken van Passendale en Zandvoorde zijn omringd door een kerkhof. Dit legt een aantal belangrijke beperkingen en uitdagingen op aan een mogelijke herbestemming.
De organisatie van het nieuwe programma mag de sfeer van het kerkhof niet verstoren.

Huidig gebruik:
In alle kerken wordt momenteel nog een wekelijkse viering georganiseerd. Vooral de kerk van Beselare kent een frequenter nevengebruik door bv. het zangkoor en optredens van de Harmonie. De Pastoor die de diensten houdt in Zandvoorde staat dicht bij zijn pensioen. De verderzetting is nog onzeker.

Noden:
In Beselare sluit de Oude gemeenteschool waardoor de Harmonie op zoek is naar een nieuw onderkomen.
In Zandvoorde wordt gezocht naar mogelijkheden voor woonontwikkeling in de dorpskern, het OC zou hiervoor mogelijks kunnen wijken en verhuizen naar de kerk.

	DORPSKERN	KERKGEBOUW	HUIDIG GEBRUIK	NODEN?	
	Inwoners: 4 482 Voorzieningen: gemeentehuis, postkantoor, scholen (2), bibliotheek, Memorial museum, OC 't Zonnerad, politiekantoor,...	- opp.: 1340 m2 - stookkosten: hoog - kerkhof: neen - beschermd monument	- wekelijkse viering - Catechese en schoolmissen - huwelijken, begrafenissen, doopsel	ceremonies	
	Inwoners: 3138 Voorzieningen: school (1), OC Passchendale, voetbalvelden, parochiaal centrum	- opp.: 1030 m2 - stookkosten: 8000 €/jaar - kerkhof: ja	- wekelijkse viering - catechese, schoolmissen - zangkoor repetities en optredens - huwelijk, begrafenis, doopsel	onbekend	
	Inwoners: 2 673 Voorzieningen: - school (1), OC de leege platse, sporthal de Hekseketel, sportvelden, oude gemeenteschool (chiro en harmonie)	- opp.: 910 m2 - stookkosten: onbekend - kerkhof: neen	- wekelijkse viering - catechese en communie - frequenter nevengebruik - huwelijk, begrafenis, doopsel	vervanging lokalen chiro en harmonie bij afbraak oud gemeentehuis	
	Inwoners: 1 569 Voorzieningen: school (1), OC 't Geleveld, speelplein Tuinwijk, sportvelden Blue star	- opp.: 700 m2 - stookkosten: 3000 €/jaar - kerkhof: neen	- wekelijkse viering - catechese en communie - huwelijk, begrafenis, doopsel	onbekend (school wel heel nabij)	
	Inwoners: 515 Voorzieningen: OC Zandvoorde	- opp.: 670 m2 - stookkosten: 2000 €/jaar - kerkhof: ja	- wekelijkse viering - 2x per jaar concert - huwelijk, begrafenis, doopsel - devotie	wooninbreiding in de kern	

Beleid: welk programma in de kerk?

1 Bekijk meerdere kerken tegelijk

Neem de herbestemming van een kerk op in een groter kerkenplan.
Kijk ook over de gemeentegrenzen heen, nabijheid is het criterium.

Weeg af: welke kerken blijven het best geschikt
voor religieus of zingevend gebruik?

Weeg af: welke kerken zijn het meest geschikt
voor herbestemming?

ligging:

positie in de gemeente

positie in de publieke ruimte

aanwezigheid van een kerkhof

Beleid: welk programma in de kerk?

1 Bekijk meerdere kerken tegelijk

Neem de herbestemming van een kerk op in een groter kerkenplan.
Kijk ook over de gemeentegrenzen heen, nabijheid is het criterium.

Weeg af: welke kerken blijven het best geschikt
voor religieus of zingevend gebruik?

Weeg af: welke kerken zijn het meest geschikt
voor herbestemming?

architecturale en bouwfysische kenmerken:

erfgoedwaarde

verwarmings- en onderhoudskosten

opdeelbaarheid

Beleid: welk programma in de kerk?

2 De kerk bepaalt mee de identiteit van een plek

De kerk behoort tot de grootste gebouwen in de omgeving.

De kerktoren is vaak beeldbepalend en van ver zichtbaar.

De kerktoren staat, meer dan voor een religie,
voor een plek en voor een gemeenschap.

Beleid: welk programma in de kerk?

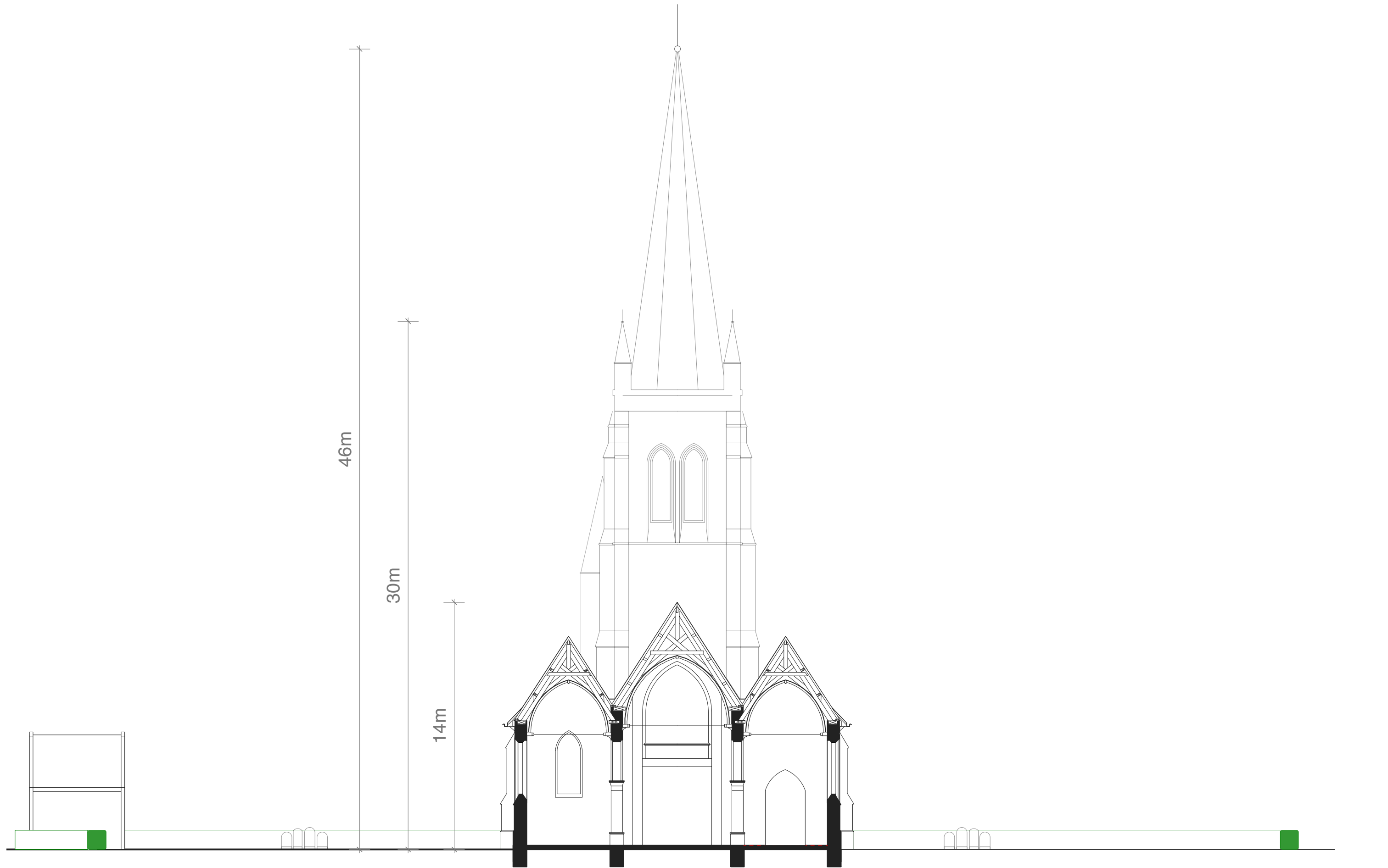
2 De kerk bepaalt mee de identiteit van een plek

De kerk behoort tot de grootste gebouwen in de omgeving.

De kerktoren is vaak beeldbepalend en van ver zichtbaar.

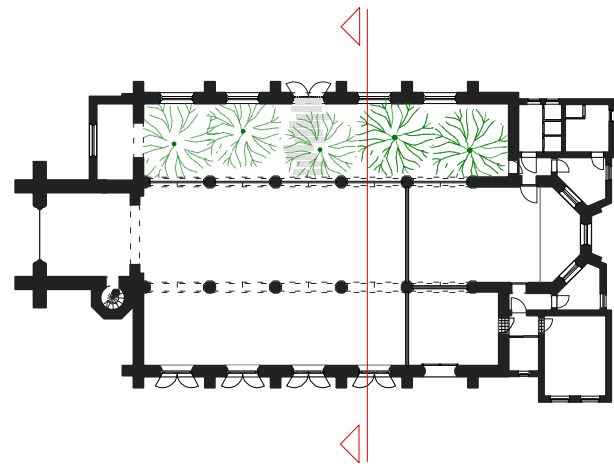
De kerktoren staat, meer dan voor een religie,
voor een plek en voor een gemeenschap.

Een herbestemde kerk blijft bij voorkeur een gemeenschapsgebouw.

Bestaande dwarssnede

Nieuwe dwarssnede

Beleid: welk programma in de kerk?

**3 Stel bij elke gemeenschapsinvestering de vraag:
 kan het in de kerk?**

De behoefte aan gemeenschapsvoorzieningen is reëel, maar eindig.

Beleid: welk programma in de kerk?

**3 Stel bij elke gemeenschapsinvestering de vraag:
kan het in de kerk?**

De behoefte aan gemeenschapsvoorzieningen is reëel, maar eindig.
Voor veel investeringen is een vrijkomende kerk een aantrekkelijk alternatief.

Beleid: welk programma in de kerk?

**3 Stel bij elke gemeenschapsinvestering de vraag:
kan het in de kerk?**

De behoefte aan gemeenschapsvoorzieningen is reëel, maar eindig.
Voor veel investeringen is een vrijkomende kerk een aantrekkelijk alternatief.

Als de kerk erfgoedwaarde heeft
of anderszins bepalend is voor de gemeenschap,
dient de investering een dubbel doel:
de nieuwe gemeenschapsvoorziening wordt gerealiseerd,
de kerk blijft behouden.

Beleid: welk programma in de kerk?

**4 De overmaat van de kerk is, behalve een handicap,
ook een waarde**

De overmaat van de kerk zorgt voor hoge verwarmings- en onderhoudskosten.
Verkleining van de kerk is te overwegen,
door opdeling of gedeeltelijke sloop.

.

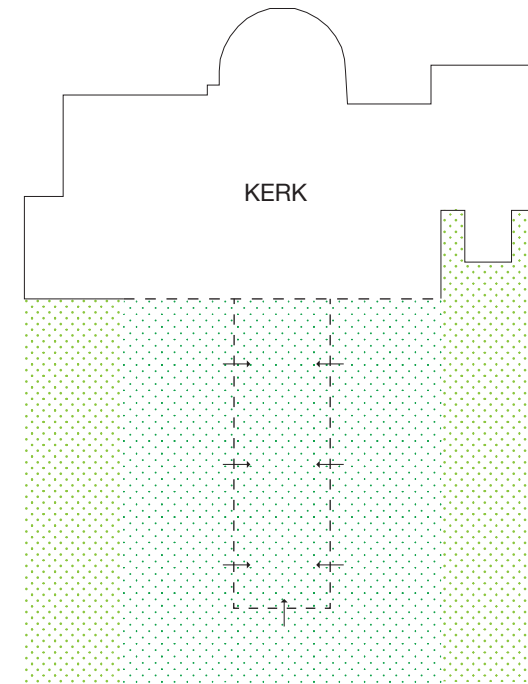
Ontwerpend onderzoek

Uit gesprekken met kerkfabriek, pastoor en gemeente werd duidelijk dat een volledige herbestemming in Passendale niet meteen aan de orde is. Om tot een gedragen herbestemming te komen zal tijd en een goede fasering nodig zijn. Het verkleinen van de kerk om de stookkosten te verminderen kan een goede eerste stap vormen. Ruimte die hierdoor vrijkomt kan voor andere activiteiten ingeschakeld worden. De complexe architectuur van de Sint-Audomaruskerk maakt dit echter geen gemakkelijke oefening en vraagt vaak om meer ingrijpende veranderingen. De organisatie van een nieuwe nevenbestemming mag echter een toekomstige totale herbestemming niet hypothekeken.

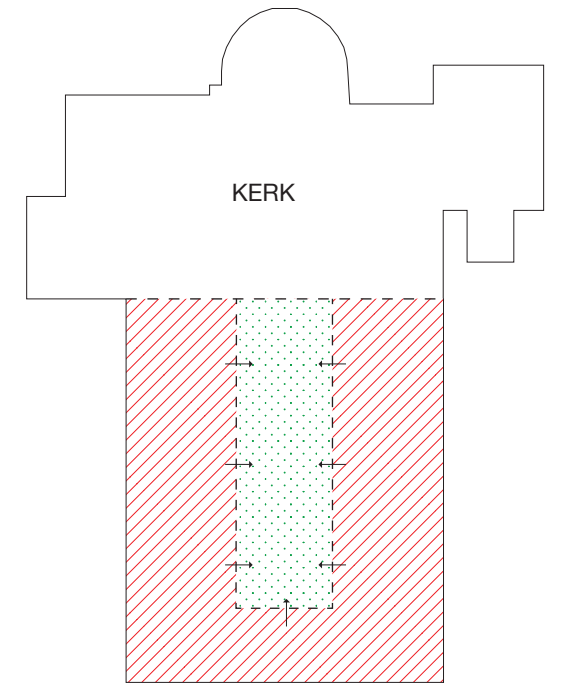
Tijdens het ontwerpend onderzoek werden verschillende scenario's uitgetest en met de gemeente besproken. Omdat bij aanvang het gewenste programma niet duidelijk was, werden voorstellen voor nieuwe functies steeds ontwikkeld vanuit de architectuur en de locatie van het kerkgebouw.

In wat volgt worden een aantal voorstellen kort besproken. De eerste twee zoeken vooral aansluiting bij het omliggende kerkhof terwijl de latere voorstellen op zoek gaan naar een combinatie met andere maatschappelijke functies.

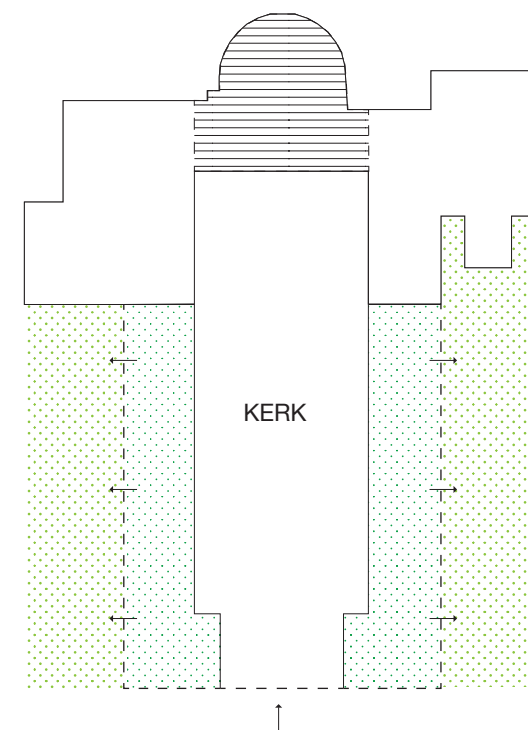
Uiteindelijk werd een finaal voorstel opgemaakt op basis van het programma dat tijdens het proces door de gemeente als relevant aangeduid werd.

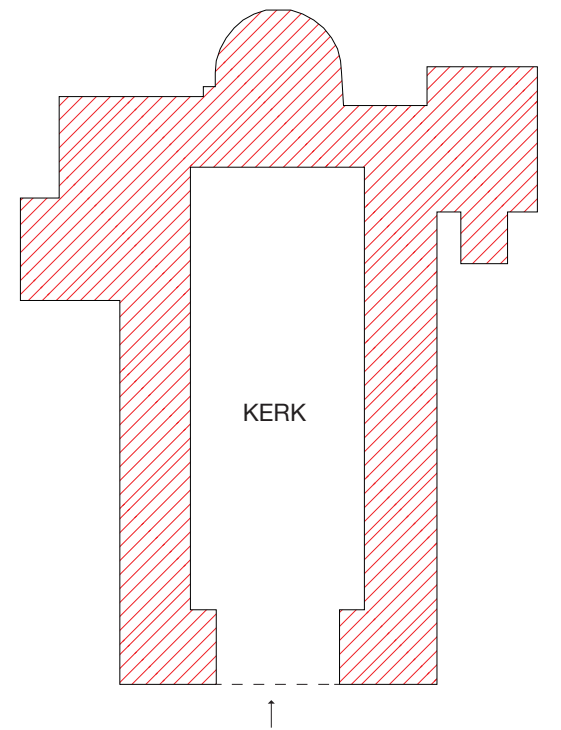
KERK + TUIN VOOR HET KERKHOF

KERK + RUIMTES ROND EEN BINNENTUIN

KERK + COLUMBARIUM + STILLE RUIMTE

KERK + ARCHIEF

Beleid: welk programma in de kerk?

**4 De overmaat van de kerk is, behalve een handicap,
ook een waarde**

Vaak is de kerk te groot voor wat er omgaat.

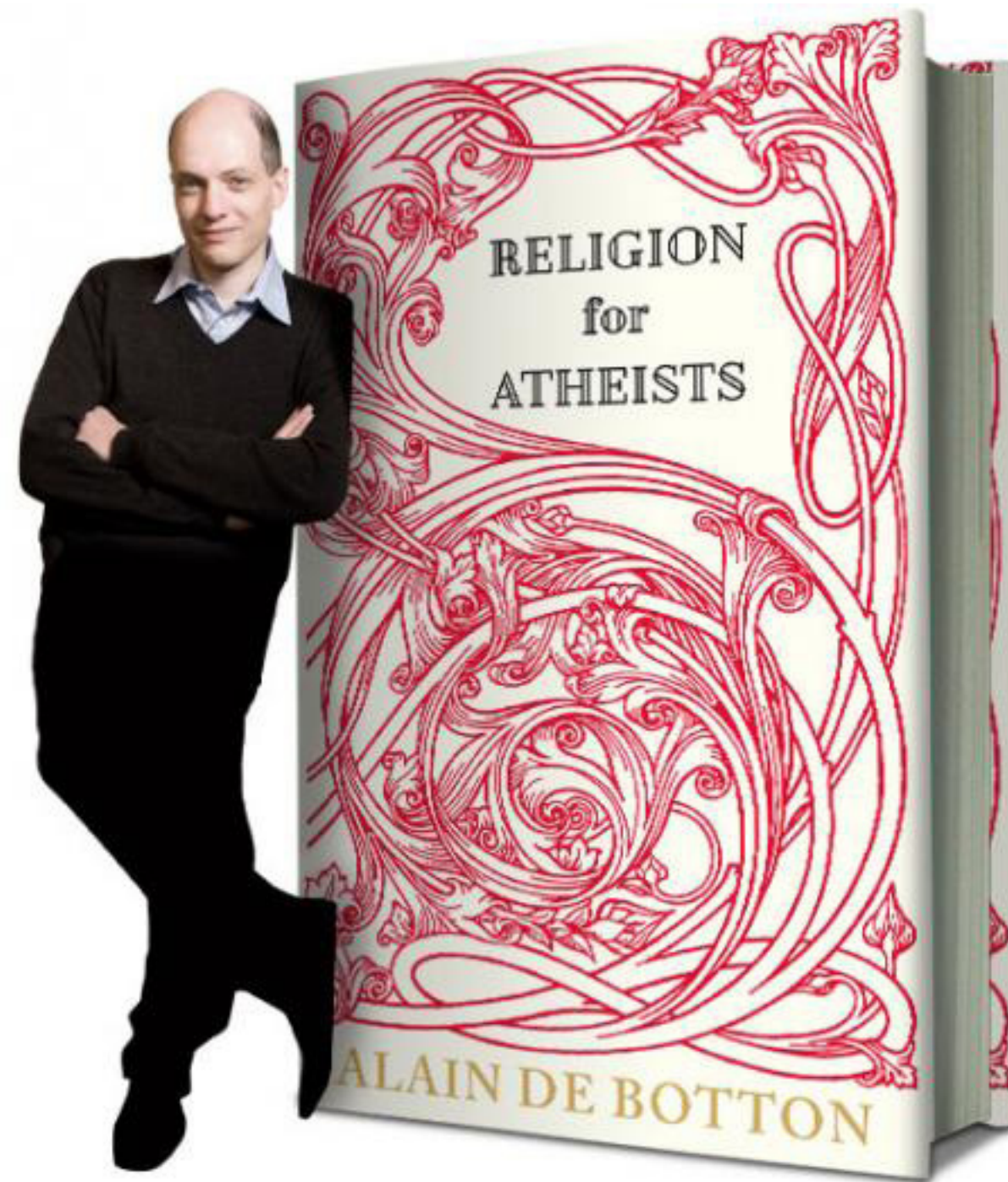
Maar soms, bij begrafenissen, is de kerk te klein.

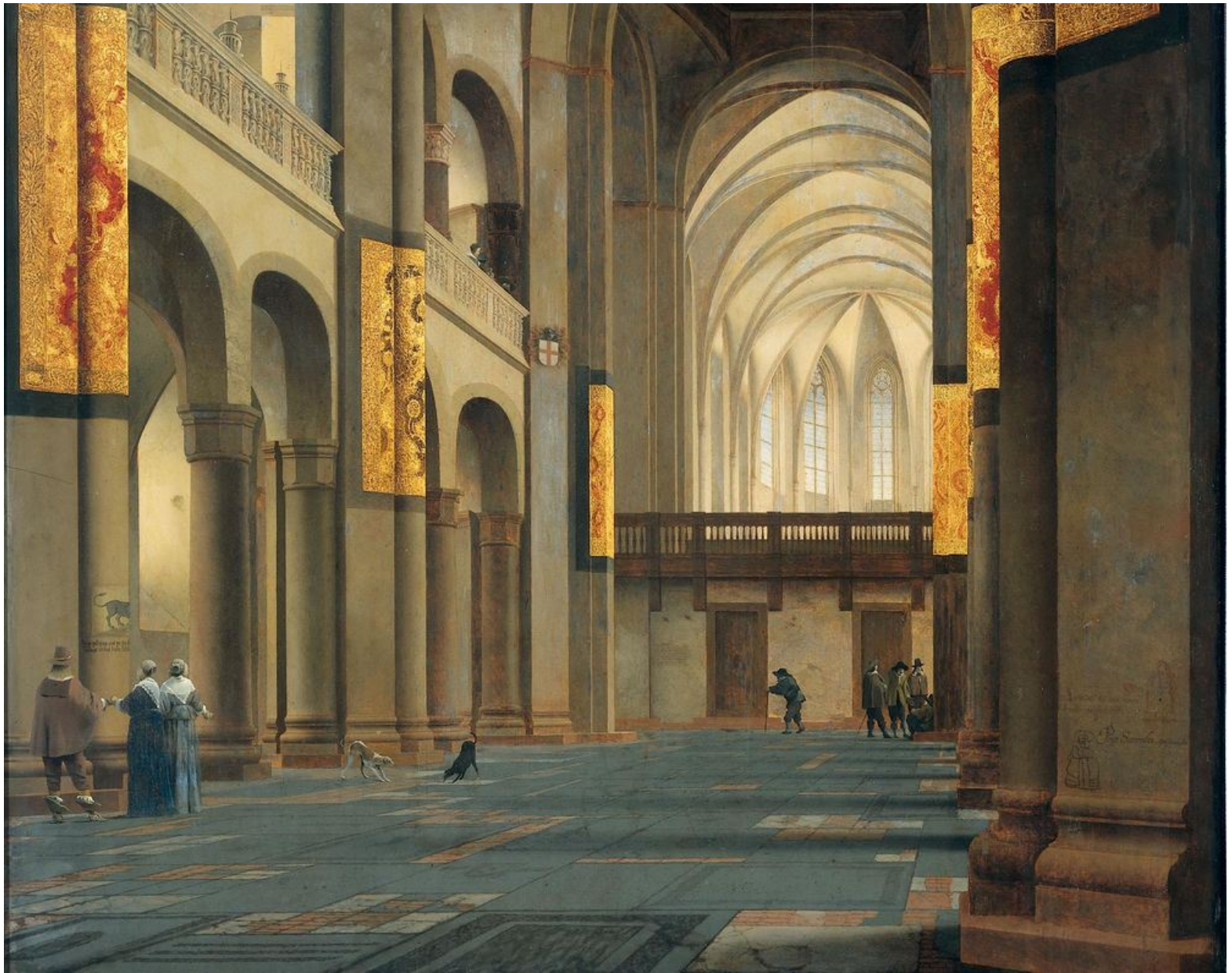
De behoefte aan ruimte voor zingevende momenten blijft actueel,
ook buiten de religie.

De behoefte aan waardige, beschuttende, niet functioneel gedetermineerde ruimte
blijft actueel.

Beleid: welk programma in de kerk?

1

Bekijk meerdere kerken tegelijk

2

De kerk bepaalt mee de identiteit van een plek

3

**Stel bij elke gemeenschapsinvestering de vraag:
kan het in de kerk?**

4

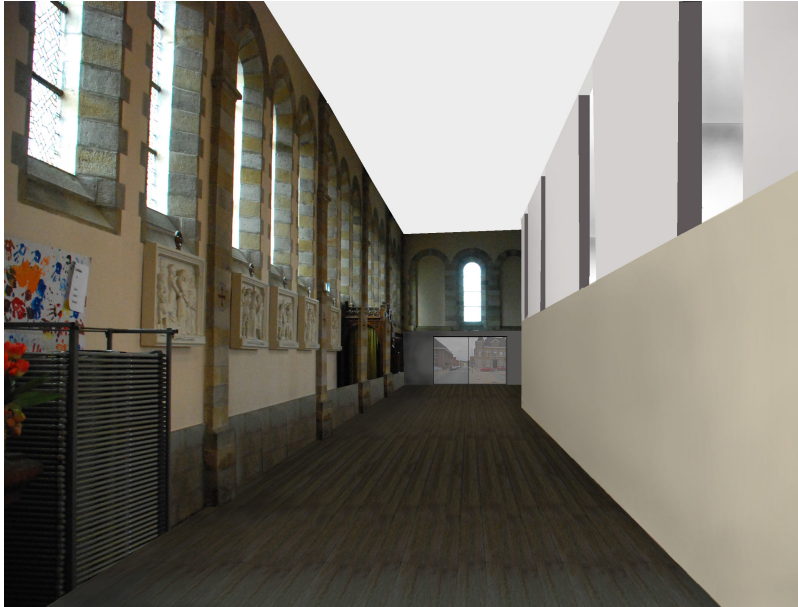
**De overmaat van de kerk is, behalve een handicap,
ook een waarde**

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

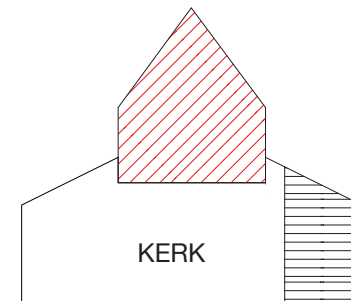
5 De kerk bepaalt mee de publieke ruimte

Als publiek gebouw grenst de kerk aan de publieke ruimte,
ze bepaalt mede het gebruik ervan.

De plaats van de toegang, en de relatie ervan met buiten,
is een hoofdvraag voor het ontwerp.

De zijbeuk met zicht op de nieuwe toegang naar het kerkplein

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

5 De kerk bepaalt mee de publieke ruimte

Als publiek gebouw grenst de kerk aan de publieke ruimte,
ze bepaalt mede het gebruik ervan.

De plaats van de toegang, en de relatie ervan met buiten,
is een hoofdvraag voor het ontwerp.

Zo is de liturgisch gewenste axiale toegang bij herbestemming herzienbaar.

Een laterale toegang kan zorgen voor meer contact met de publieke ruimte.

basisschool De Regenboog

OC 't Gelevelt

nieuwe toegang kerk

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

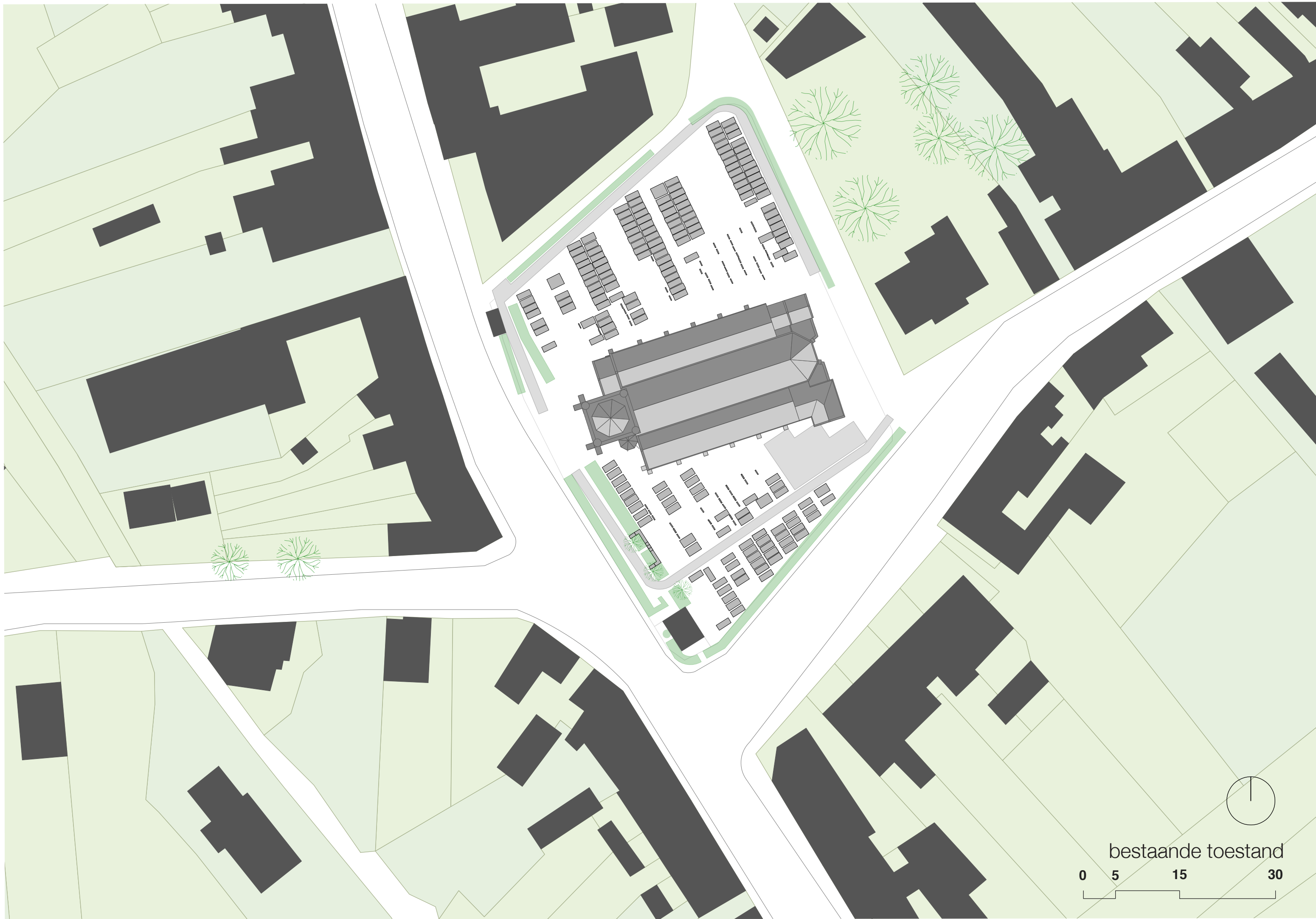
6 Kerkplein of kerkhof: de buitenruimte bepaalt mee het programma

De buitenruimte bij de kerk is van oudsher sterk geconnoteerd:
ingetogen en reflexief aan de kerkhofzijde,
feestelijk en uitnodigend aan de kerkpleinzijde.
Deze connotaties zijn in belangrijke mate blijvend.

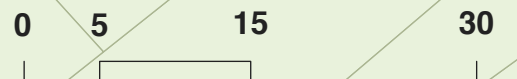
Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

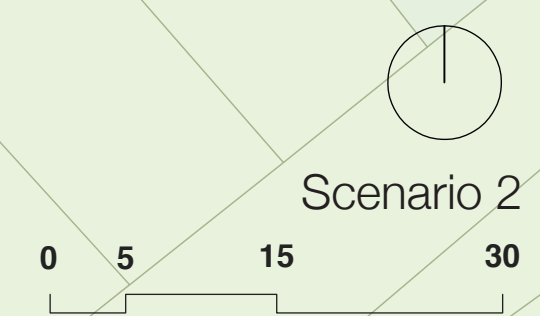
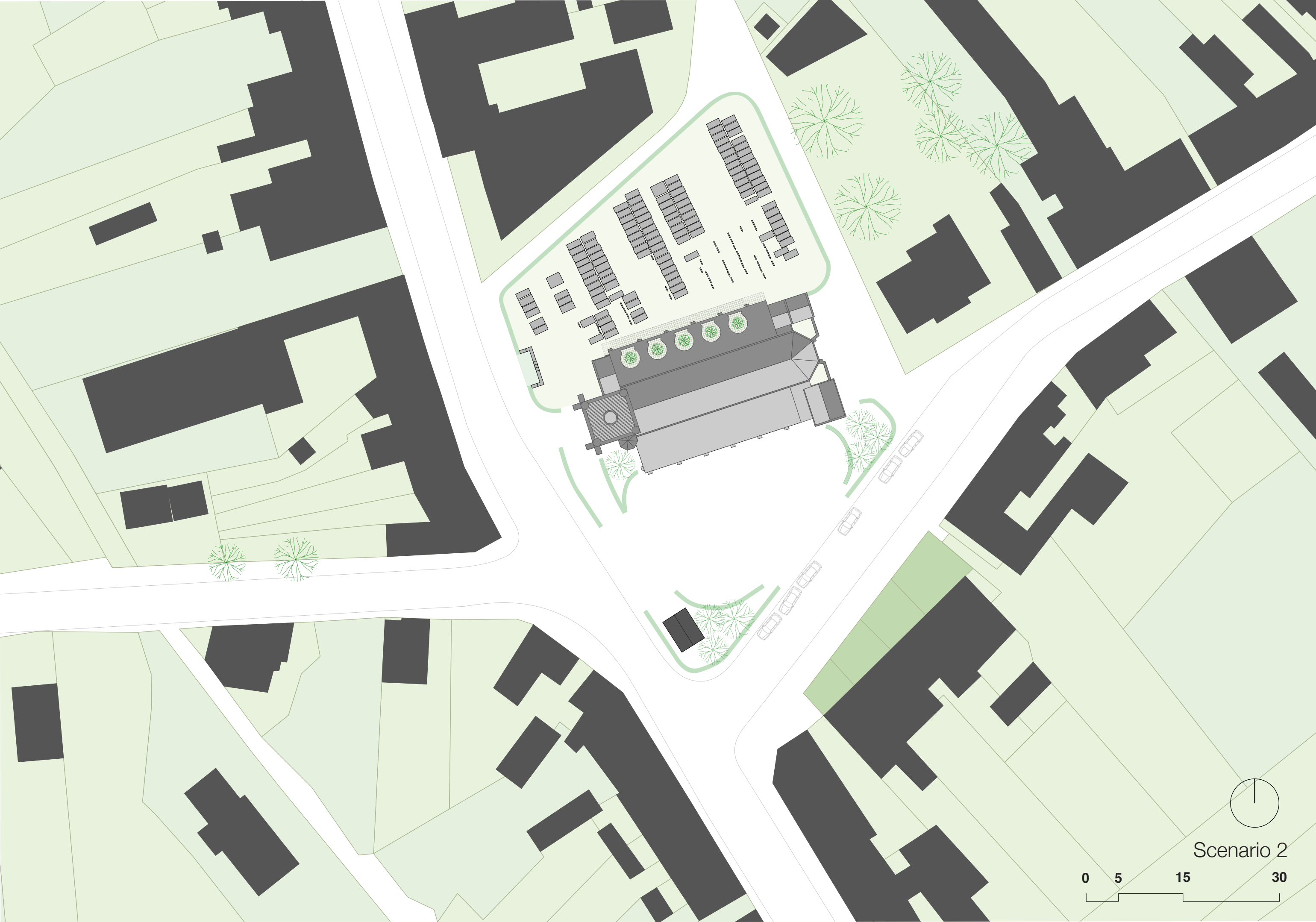
6 Kerkplein of kerkhof: de buitenruimte bepaalt mee het programma

De buitenruimte bij de kerk is van oudsher sterk geconnoteerd:
ingetogen en reflexief aan de kerkhofzijde,
feestelijk en uitnodigend aan de kerkpleinzijde.
Deze connotaties zijn in belangrijke mate blijvend.
De relatie met één van deze twee buitensferen
bepaalt mee de keuze voor een nieuw programma.

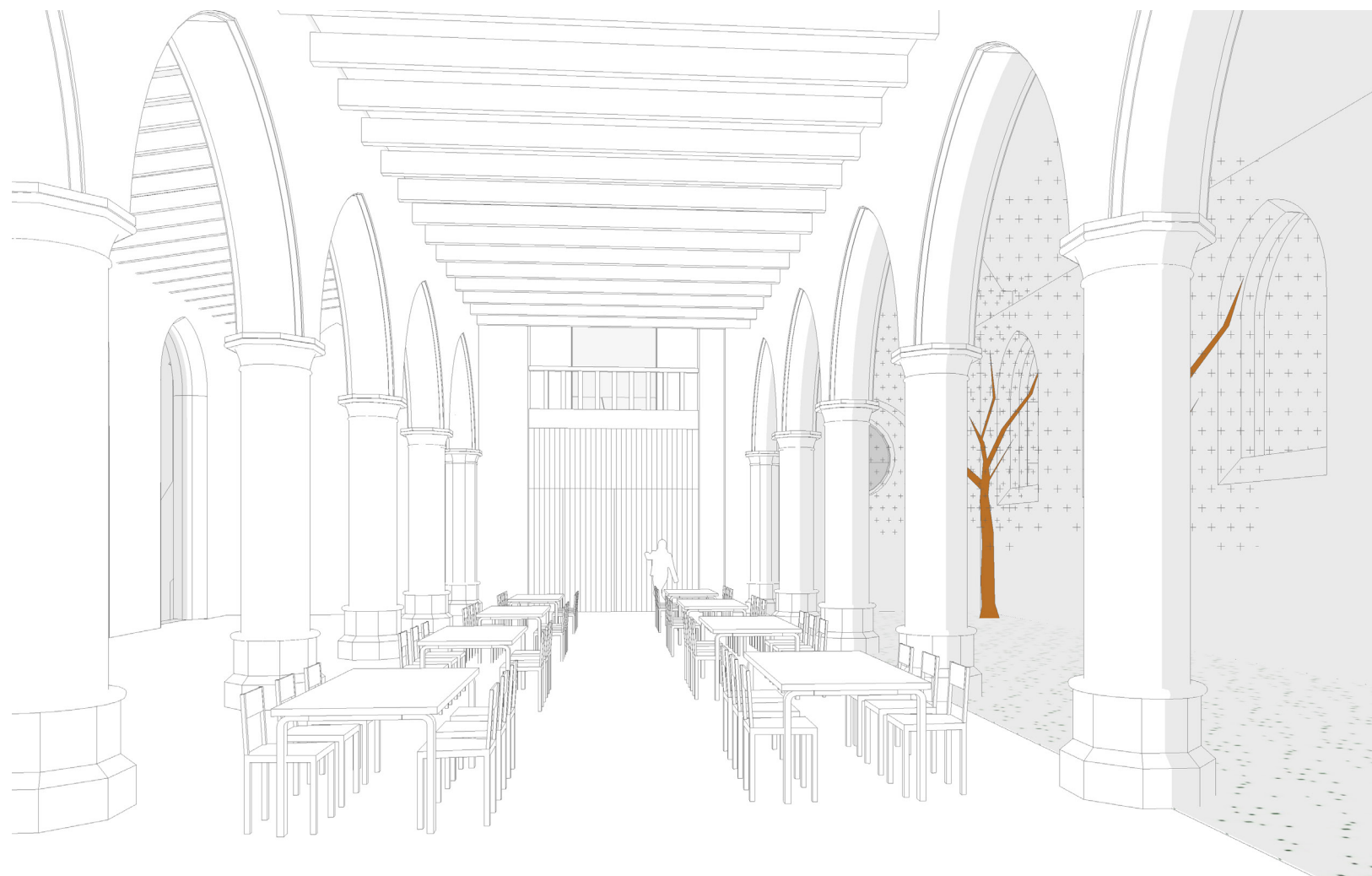

bestaande toestand

Scenario 2

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

7 De gebouwen rondom de kerk kunnen de herbestemming richting geven

Als de kerk in een centrum ligt,
zijn er vaak andere publieke voorzieningen vlakbij:
een school, een parochiezaal, een pastorie, een klooster, ...
Soms kan de herbestemming van de kerk gestuurd worden
door deze naburige gebouwen.

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

7 De gebouwen rondom de kerk kunnen de herbestemming richting geven

Als de kerk in een centrum ligt,
zijn er vaak andere publieke voorzieningen vlakbij:
een school, een parochiezaal, een pastorie, een klooster, ...
Soms kan de herbestemming van de kerk gestuurd worden
door deze naburige gebouwen.

*Bijvoorbeeld, een school of een woonzorgcentrum naast de kerk
vraagt extra ruimte.*

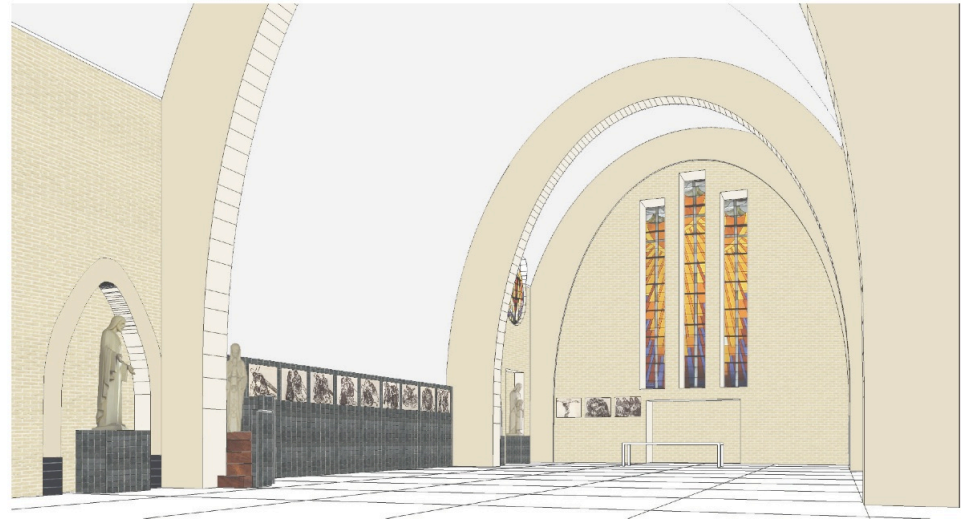
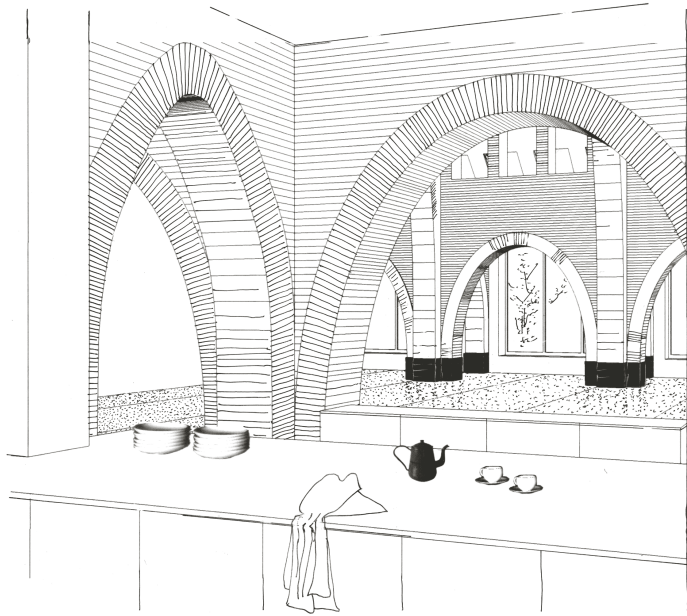
Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

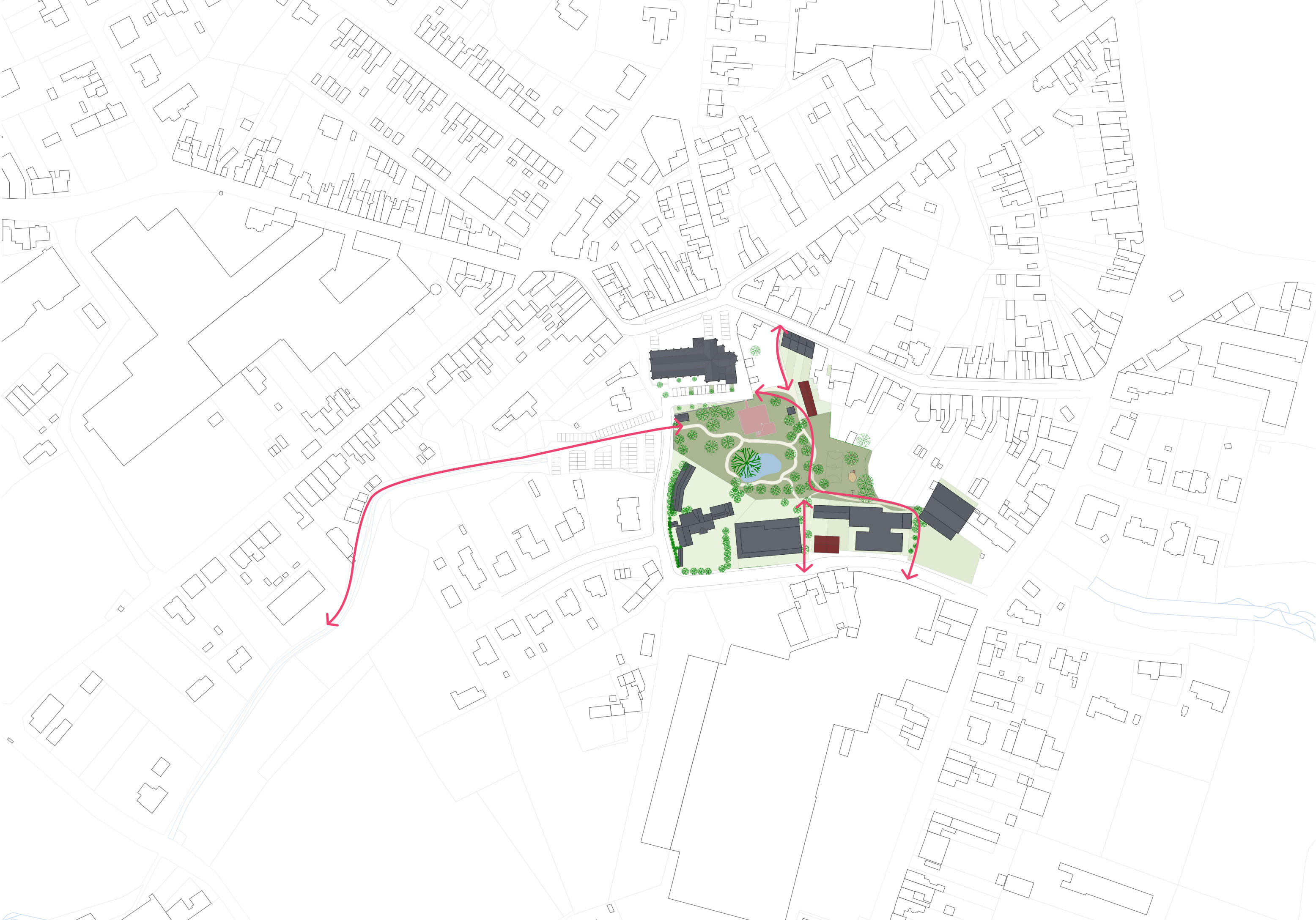
7 De gebouwen rondom de kerk kunnen de herbestemming richting geven

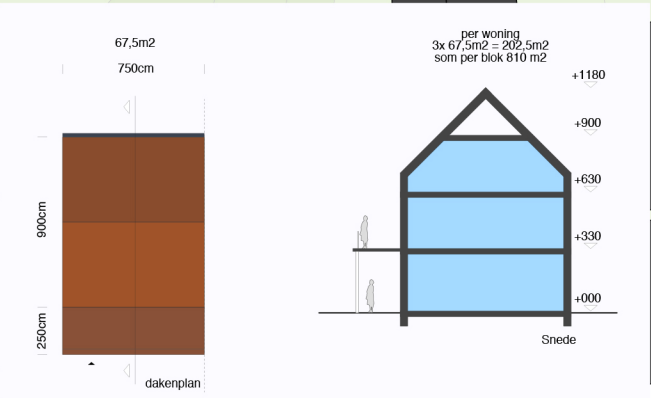
Als de kerk in een centrum ligt,
zijn er vaak andere publieke voorzieningen vlakbij:
een school, een parochiezaal, een pastorie, een klooster, ...
Soms kan de herbestemming van de kerk gestuurd worden
door deze naburige gebouwen.

*Of een gebrekkige zaal naast de kerk kan plaats maken voor woningen,
met een grotere en beter uitgeruste zaal in de kerk.*

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

8 De herbestemming van de kerk biedt de kans om de morfologie te herzien

Niet altijd is een dorp of een wijk organisch en onverbrekkelijk rond de kerk gegroeid. Soms hebben historische ontwikkelingen rond de kerk de morfologische samenhang verstoord.

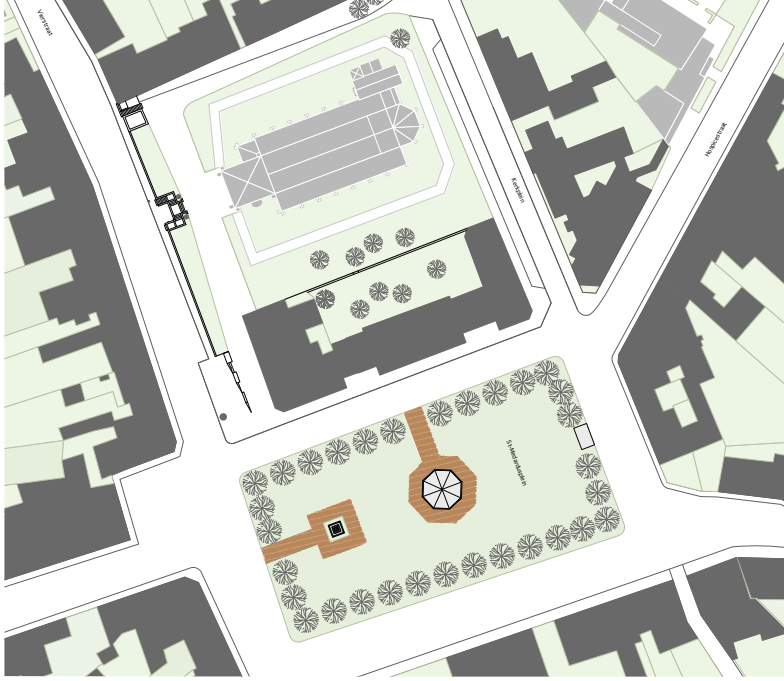
Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

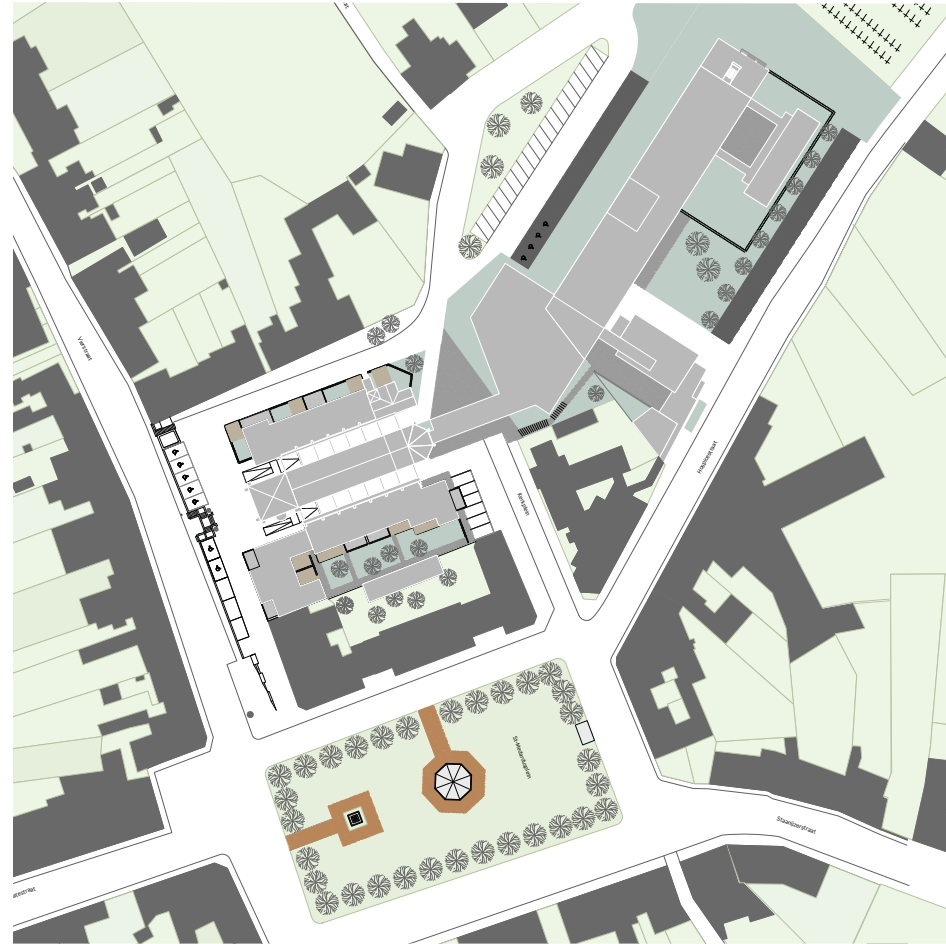
8 De herbestemming van de kerk biedt de kans om de morfologie te herzien

Niet altijd is een dorp of een wijk
organisch en onverbrekkelijk rond de kerk gegroeid.
Soms hebben historische ontwikkelingen rond de kerk
de morfologische samenhang verstoord.

Het kerkplein concurreert met een markt

De figuur van straten, paden of dreven klopt niet meer

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

8 De herbestemming van de kerk biedt de kans om de morfologie te herzien

Niet altijd is een dorp of een wijk
organisch en onverbrekkelijk rond de kerk gegroeid.
Soms hebben historische ontwikkelingen rond de kerk
de morfologische samenhang verstoord.

De herbestemming van de kerk kan meer zijn dan een gebouwrenovatie:
het kan de kern van een wijk of een dorp hertekenen en versterken.

Stadsontwerp: de kerk als gangmaker van ontwikkeling

5

De kerk bepaalt mee de publieke ruimte

6

**Kerkplein of kerkhof:
de buitenruimte bepaalt mee het programma**

7

**De gebouwen rondom de kerk
kunnen de herbestemming richting geven**

8

**De herbestemming van de kerk biedt de kans
om de morfologie te herzien**

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

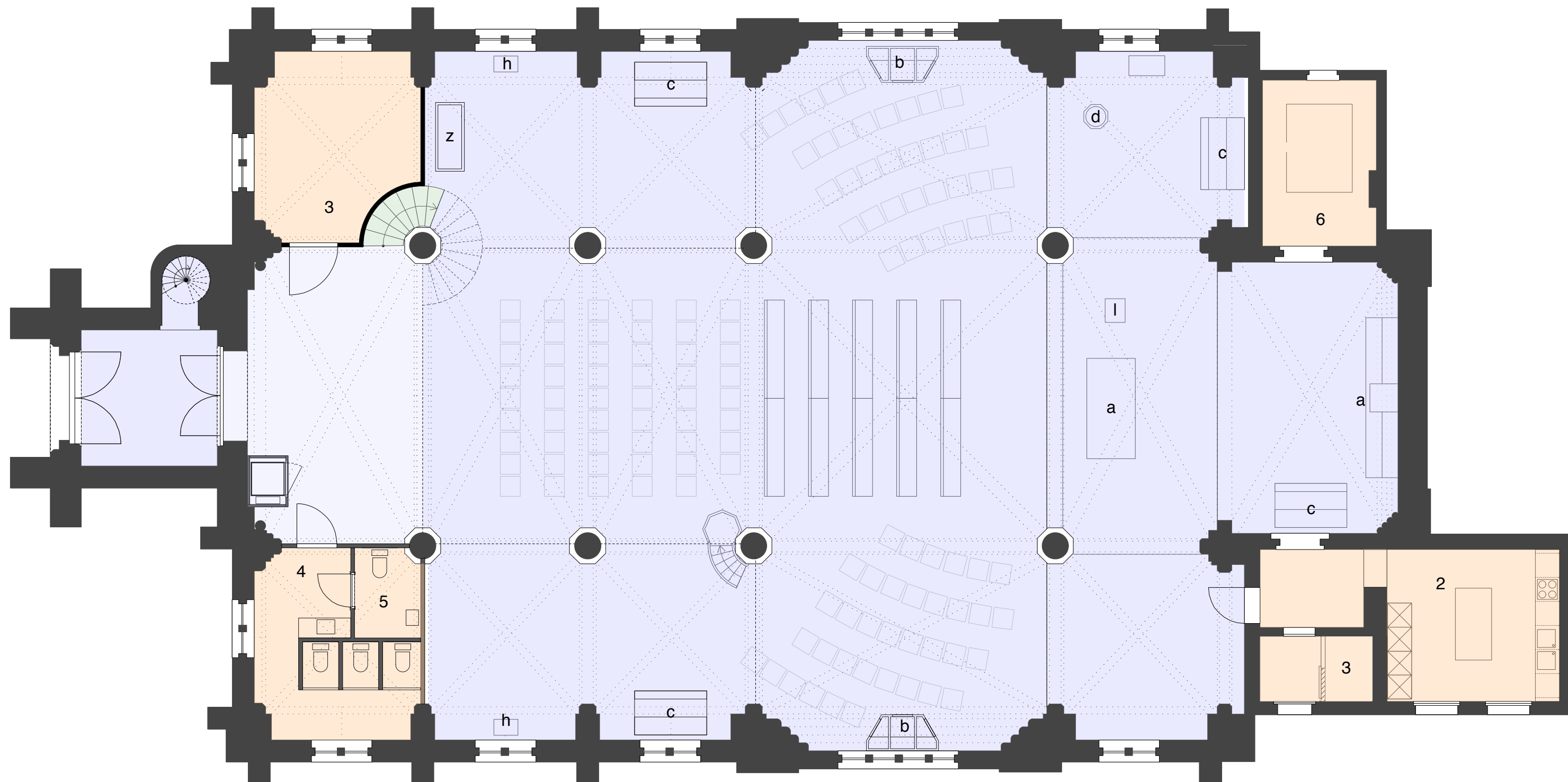
9 Plattegrond: evalueer en interpreteer de typologisch bepaalde indelingen

Een nieuwe interpretatie van een kerkgebouw begint bij de bestaande indeling:
Kapellen, koor, sacristie, viering, hoofdbeuk, zijbeuken, doksaal, portaal.

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

**9 Plattegrond: evalueer en interpreteer
de typologisch bepaalde indelingen**

Een nieuwe interpretatie van een kerkgebouw begint bij de bestaande indeling:
Kapellen, koor, sacristie, viering, hoofdbeuk, zijbeuken, doksaal, portaal.
Suggereren zij opdeling, of veeleer ruimtelijke continuïteit?

SCENARIO 2B grondplan

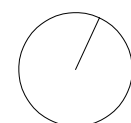
Nevenfuncties (kaarten, biljart, feestjes, solidariteitsmaal, etc)

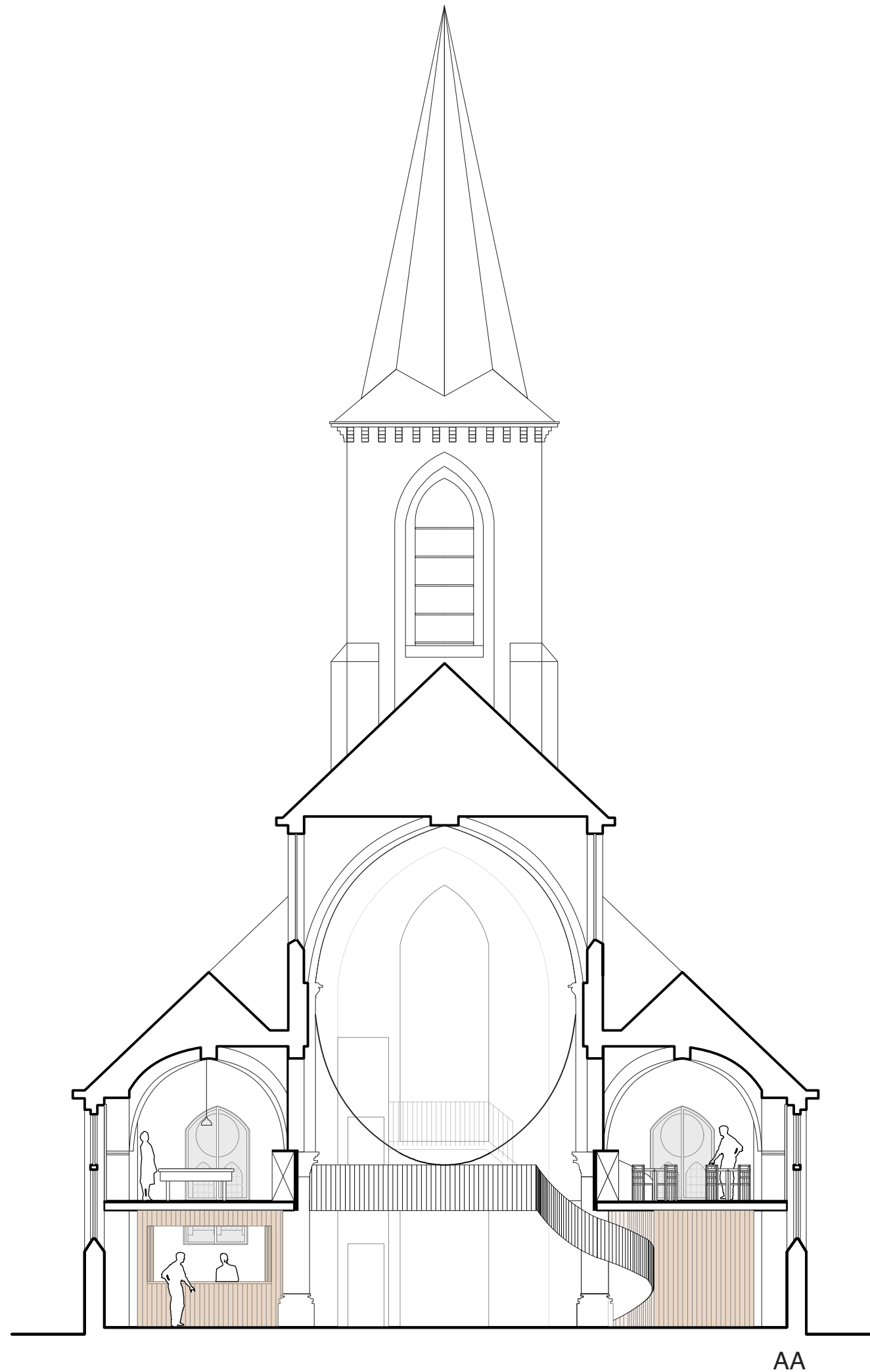
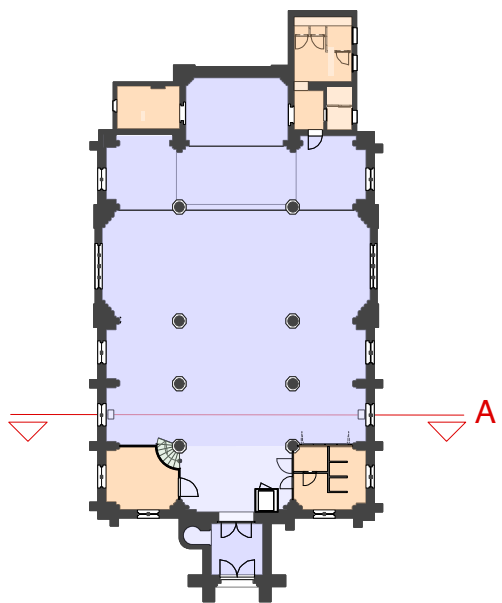
Kerkelijke functies (wekelijkse dienst, huwelijk, begrafenis, etc) & concert/lezing

Ondersteunende functies (toilet, keuken, sacristie, verwarmingslokaal, etc)

1. bar
2. keuken
3. berging
4. sanitair
5. sanitair mindervaliden
6. technische ruimte

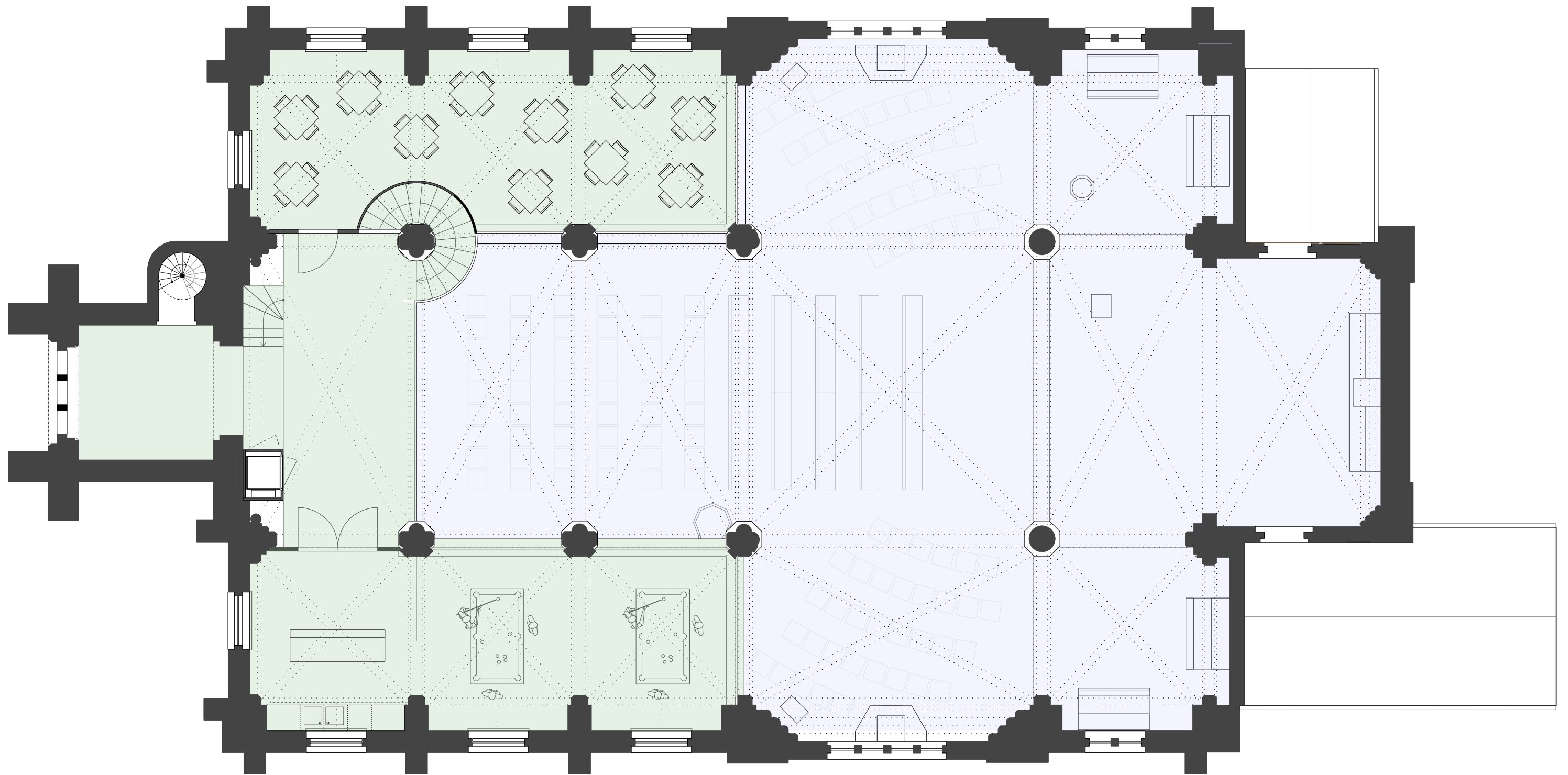
- a. altaar
- b. biechtstoel
- c. zitbank
- d. doopvont
- h. heiligenbeeld
- l. lezenaar
- k. kruisweg
- p. preekgestoelte
- z. Heilige Philomena

1:125
Scenario 2

0 1 2 5

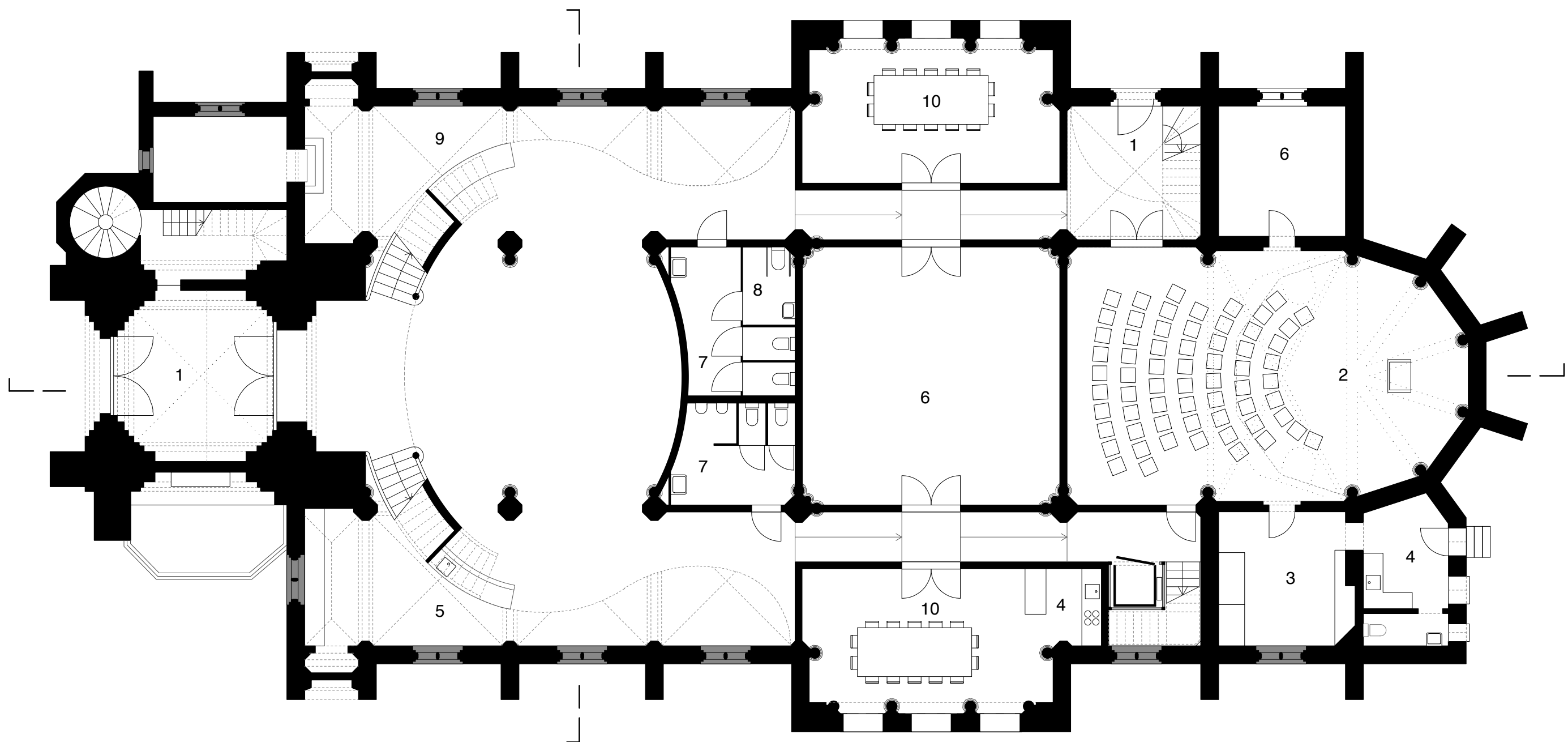
SCENARIO 2A verdieping

Nevenfuncties (kaarten, biljart, feestjes,
solidariteitsmaal, etc)

Kerkelijke functies (wekelijkse dienst, huwelijk,
begrafenis, etc) & concert/lezing

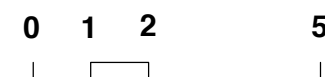
Ondersteunende functies (toilet, keuken,
sacristie, verwarmingslokaal, etc)

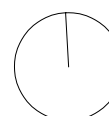

1. inkom
2. lithurgische ruimte
3. sacristie
4. keuken
5. bar
6. berging
7. sanitair
8. sanitair mindervaliden
9. vestiaire
10. vergaderruimte

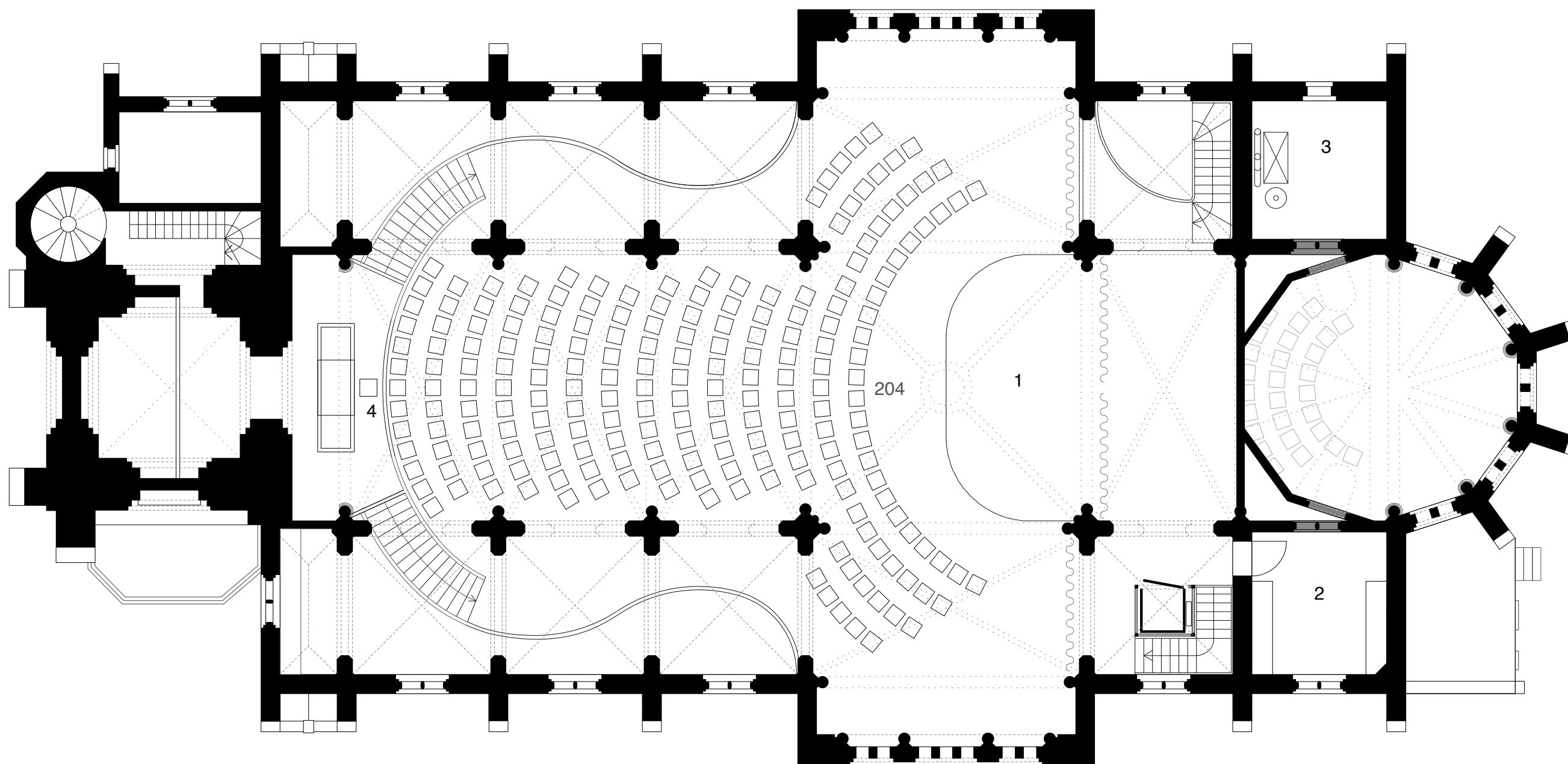
Optie D

1:125

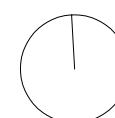

- 1. podium
- 2. kleedkamer
- 3. technische ruimte
- 4. orgel

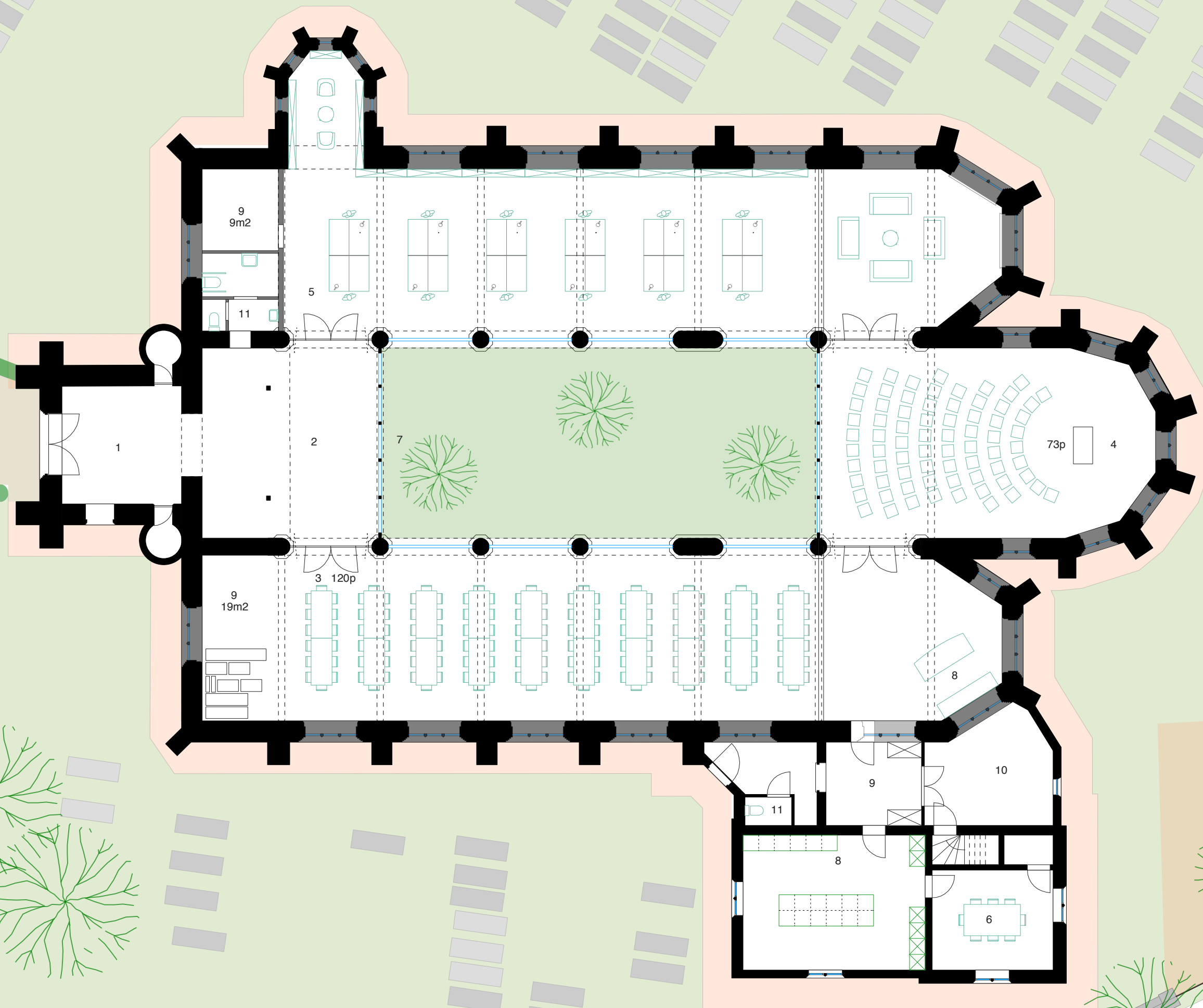
Optie D

0 1 2 5

1:125

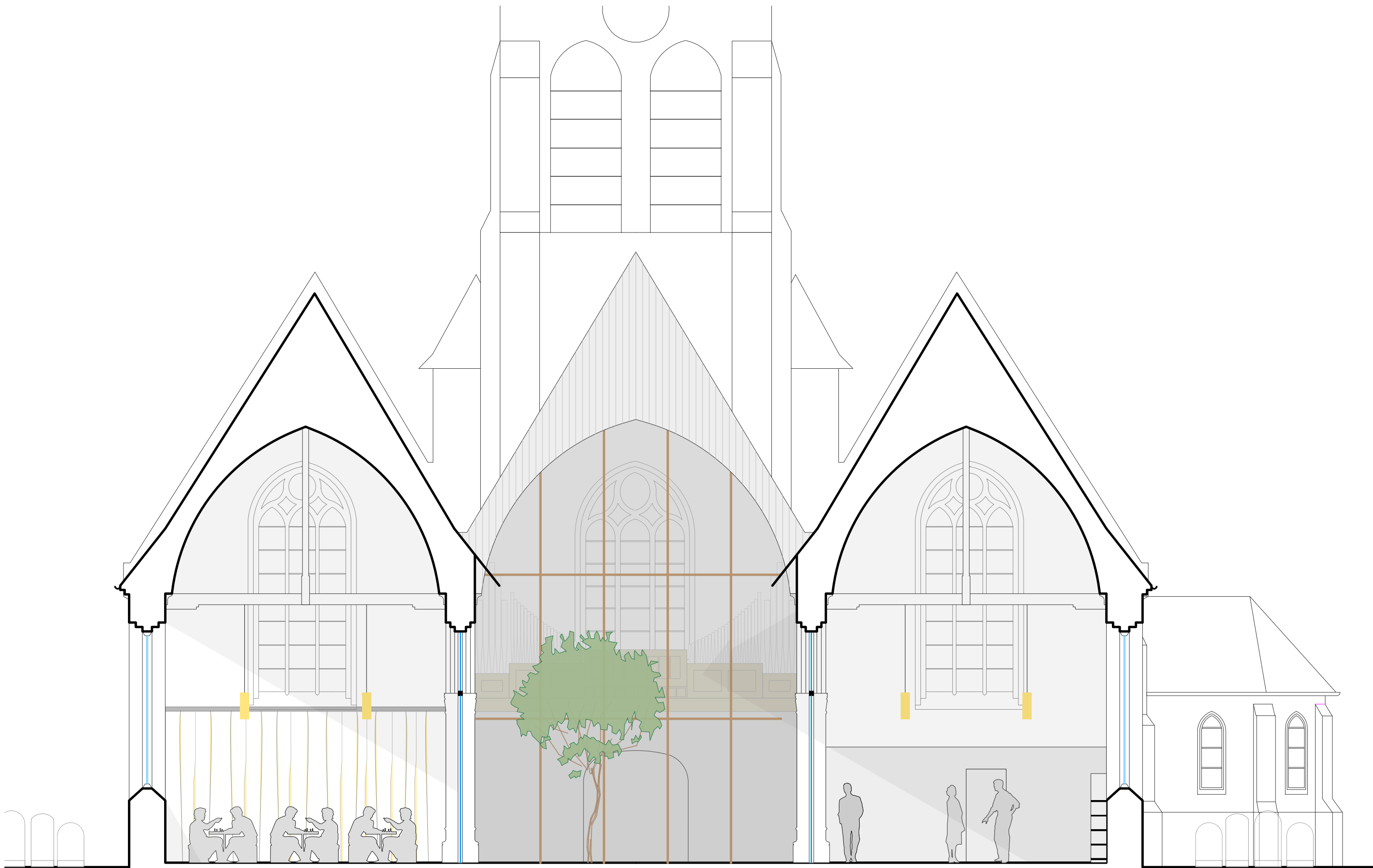

- 1. Inkom
- 2. Lobby
- 3. Polyvalente ruimte
- 4. Kapel
- 5. Bibliotheek/vergaderzaal
- 6. Vergaderzaal
- 7. Patio
- 8. Bar/keuken
- 9. Berging
- 10. Technisch lokaal
- 11. Sanitair

Grondplan

Dwarsdoorsnede

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

10 Doorsnede: overweeg nieuwe verdiepingsvloeren

Een nieuwe interpretatie van een kerkgebouw begint
bij de bestaande doorsnede en opstand.

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

10 Doorsnede: overweeg nieuwe verdiepingsvloeren

Een nieuwe interpretatie van een kerkgebouw begint
bij de bestaande doorsnede en opstand.

*Is de kerk een basilicaal type,
een hallenkerk,
of een moderne kerk zonder zijbeuken?*

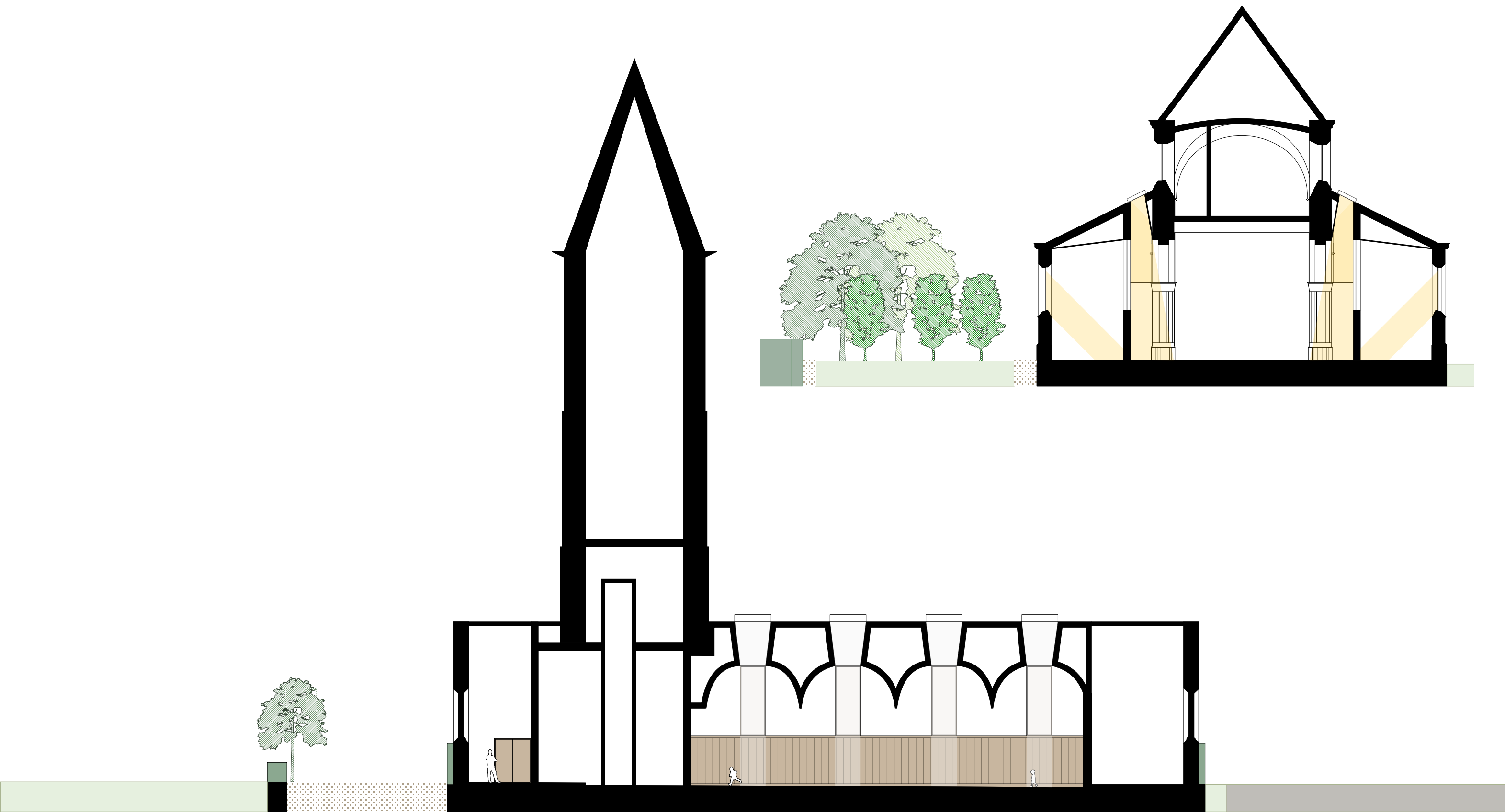
Architectuur: de kerk als flexibele structuur

10 Doorsnede: overweeg nieuwe verdiepingsvloeren

Een nieuwe interpretatie van een kerkgebouw begint
bij de bestaande doorsnede en opstand.

*Hoe verhoudt een nieuwe verdiepingsvloer zich
tot de opstand van zuilen, bogen en lijsten,
tot de vloerhoogte van het doksaal,*

...

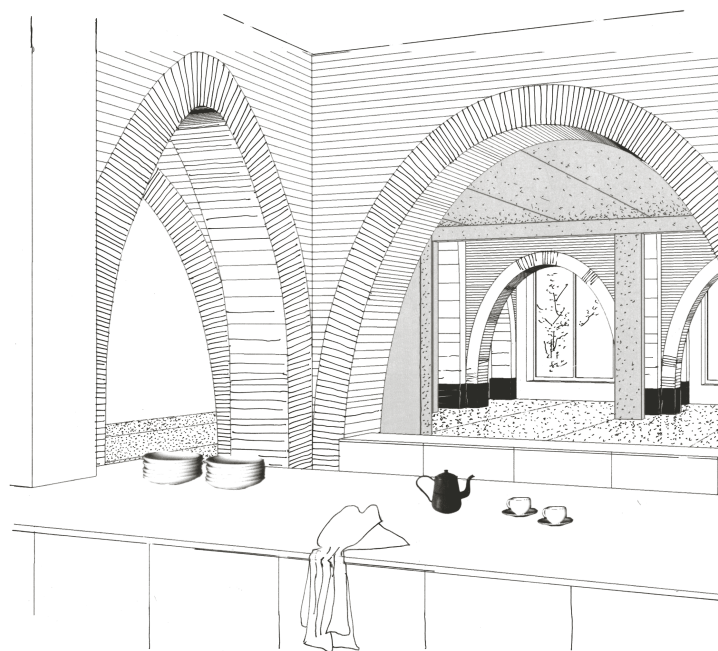
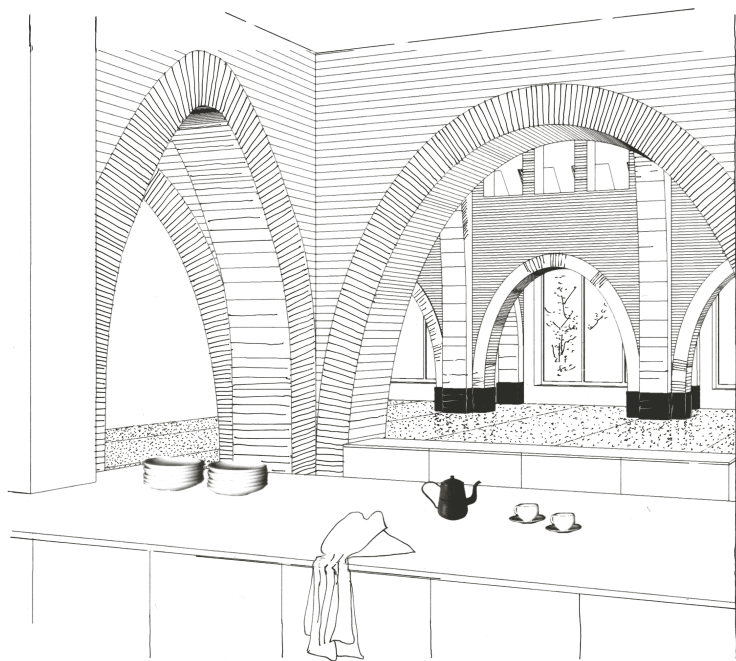

Langse snede (door de zijbeuk)

zicht op de 'verkleinde' kerk

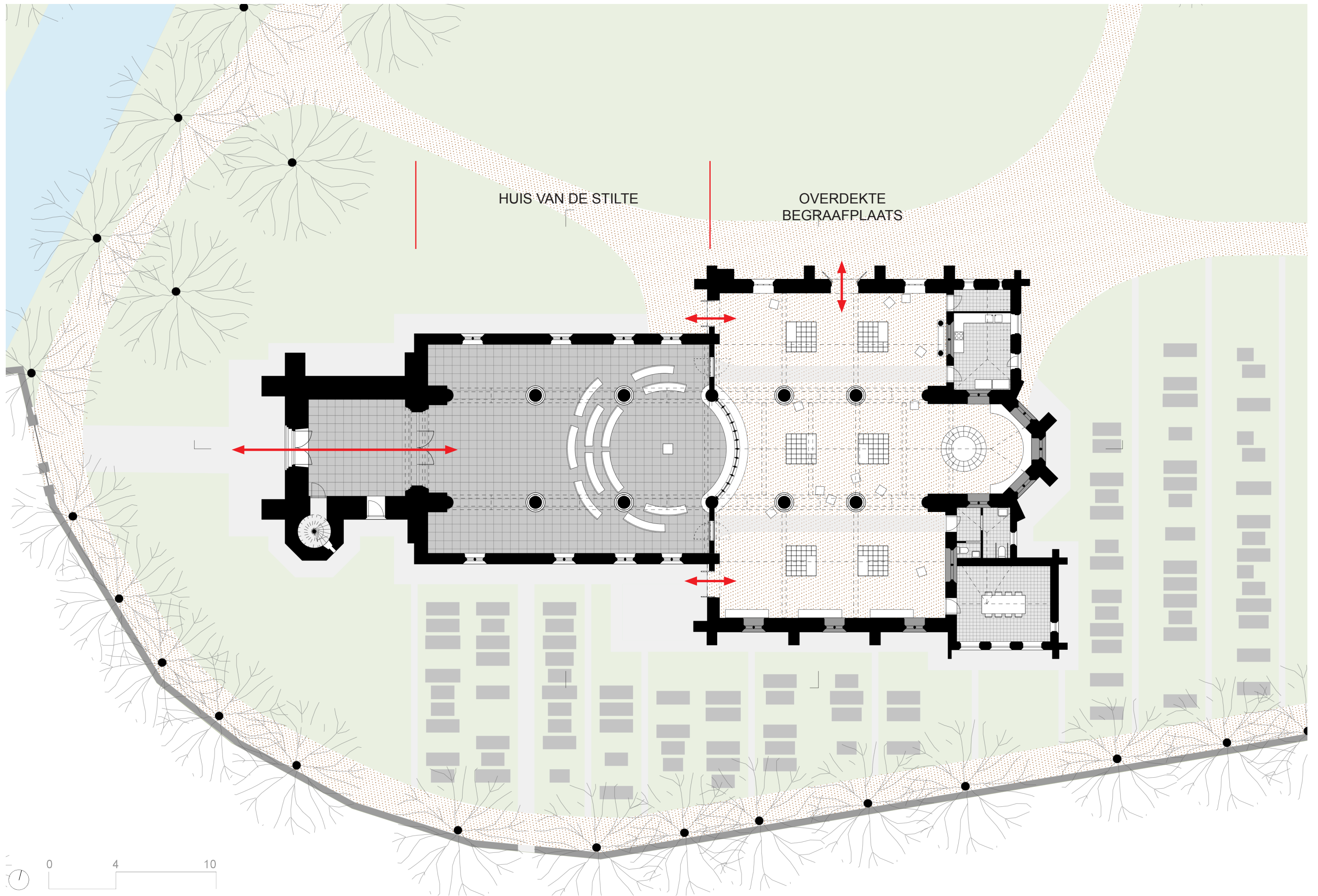

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

**11 Herbestemming vraagt om een standpunt
over de beslotenheid van het interieur**

Veel kerken hebben geen uitzicht naar buiten.

De beslotenheid kan een hinderpaal vormen voor het voorgenomen nieuwe gebruik.

HUIS VAN DE STILTE

OVERDEKTE
BEGRAAFPLAATS

PLAN HUIS VAN DE STILTE + COLUMBARIUM

0 4 10

GEVEL NAAR HET LANDSCHAP

0 4 10

NOORDGEVEL MET NIEUWE OPENINGEN

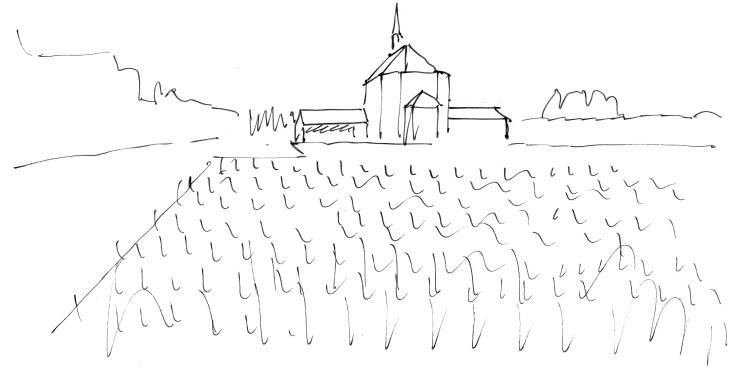
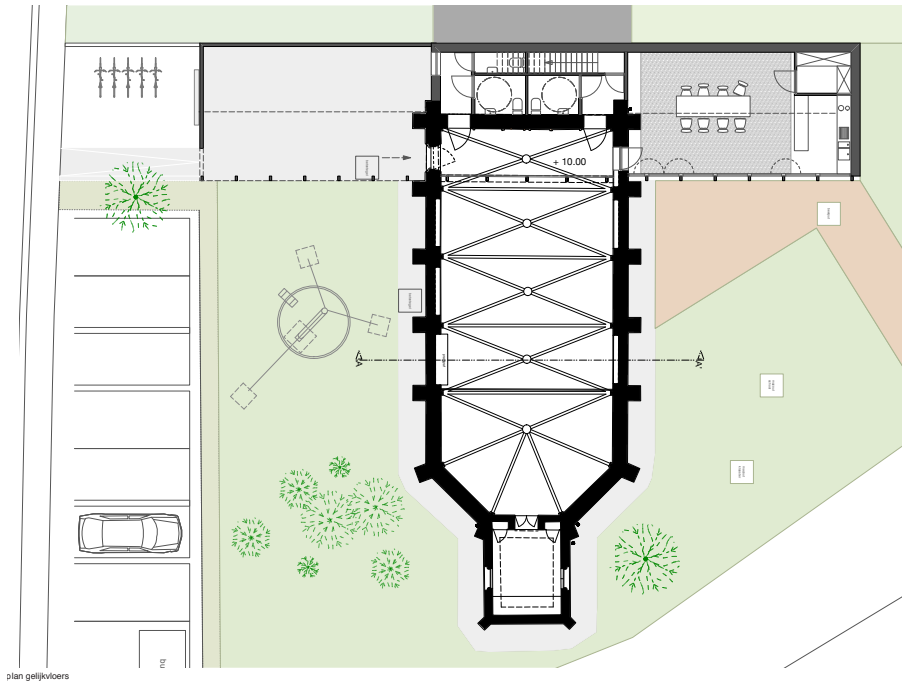
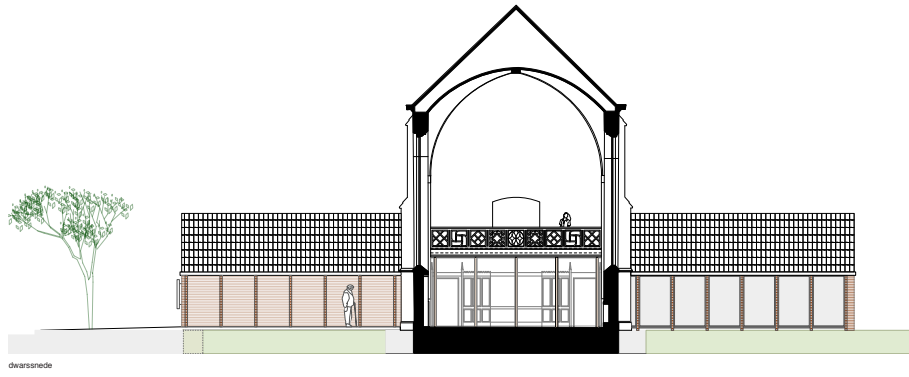

SFEERBEELD OVERDEKTE BEGRAAFPLAATS

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

**11 Herbestemming vraagt om een standpunt
over de beslotenheid van het interieur**

Veel kerken hebben geen uitzicht naar buiten.
De beslotenheid kan een wezenlijke waarde uitmaken
van het te herbestemmen interieur.

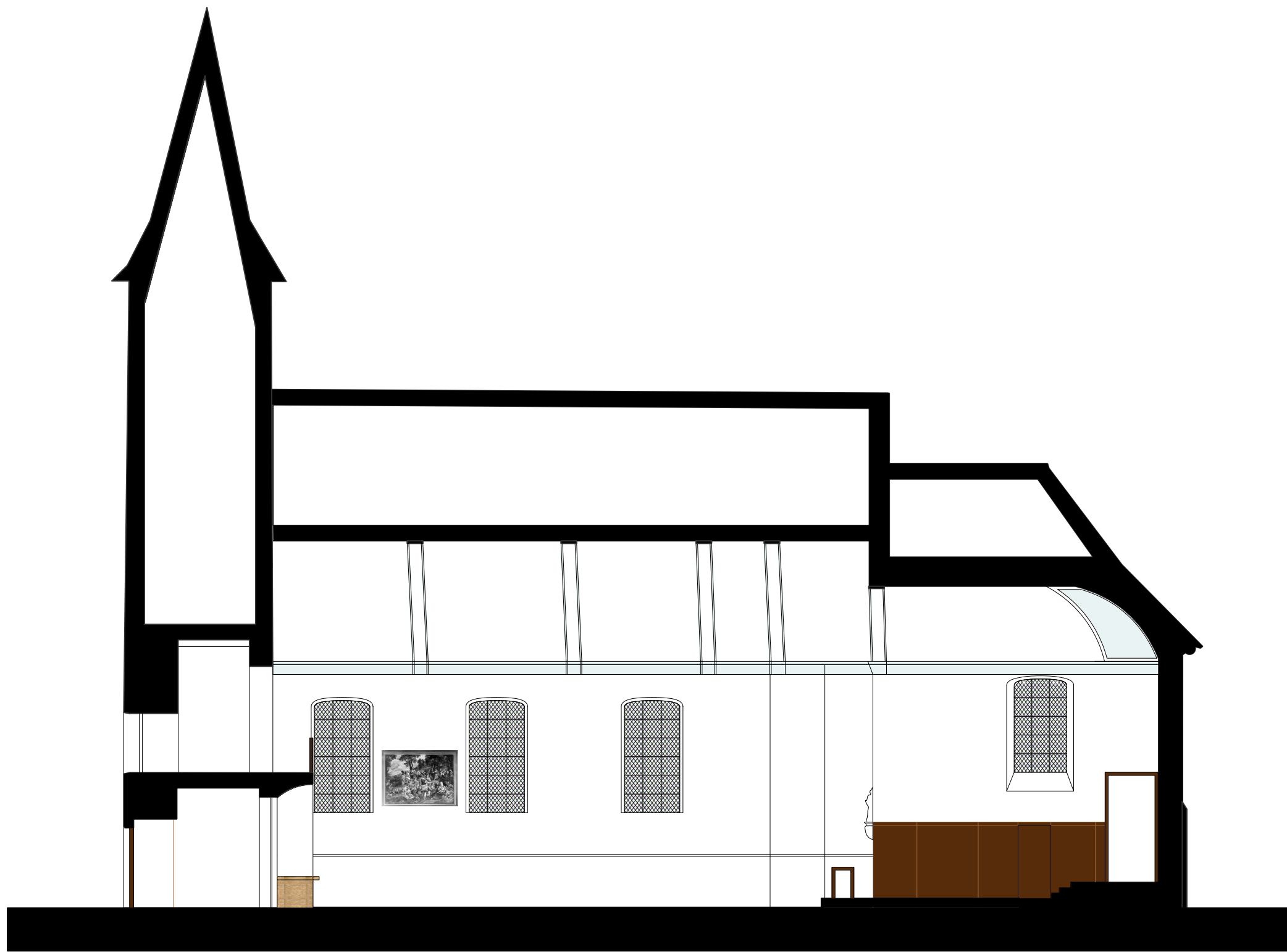
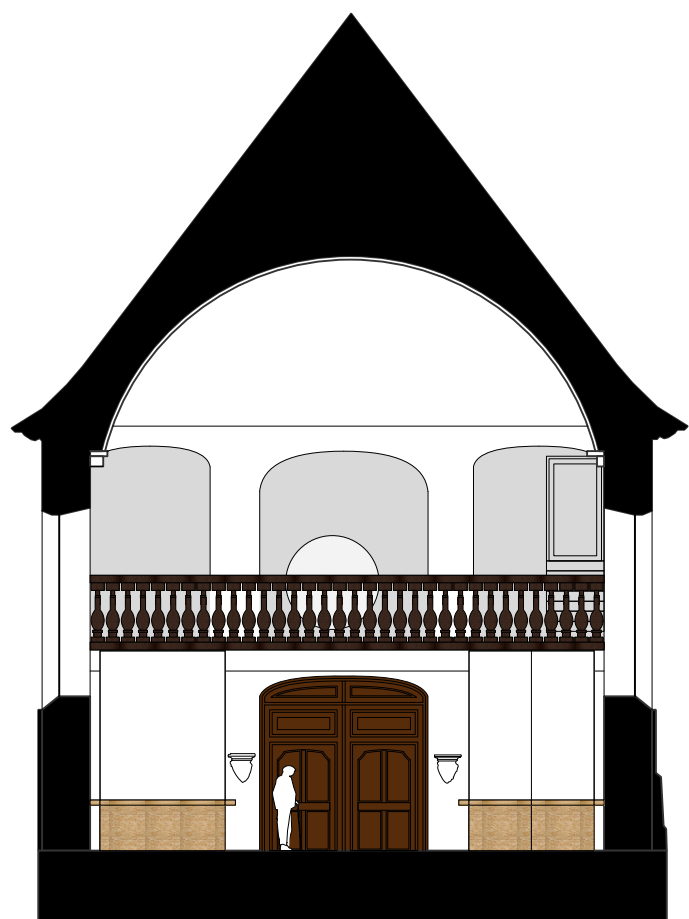
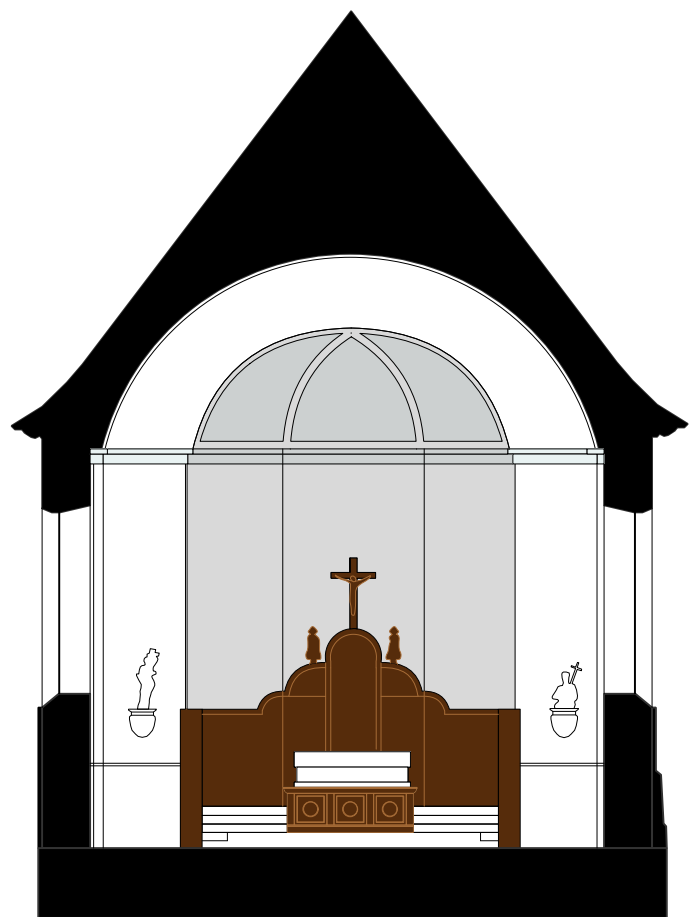

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

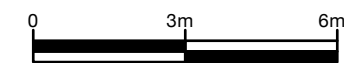
**12 Herbestemming vraagt om een standpunt
over religieus geconnoteerde
architectuur- en interieurelementen**

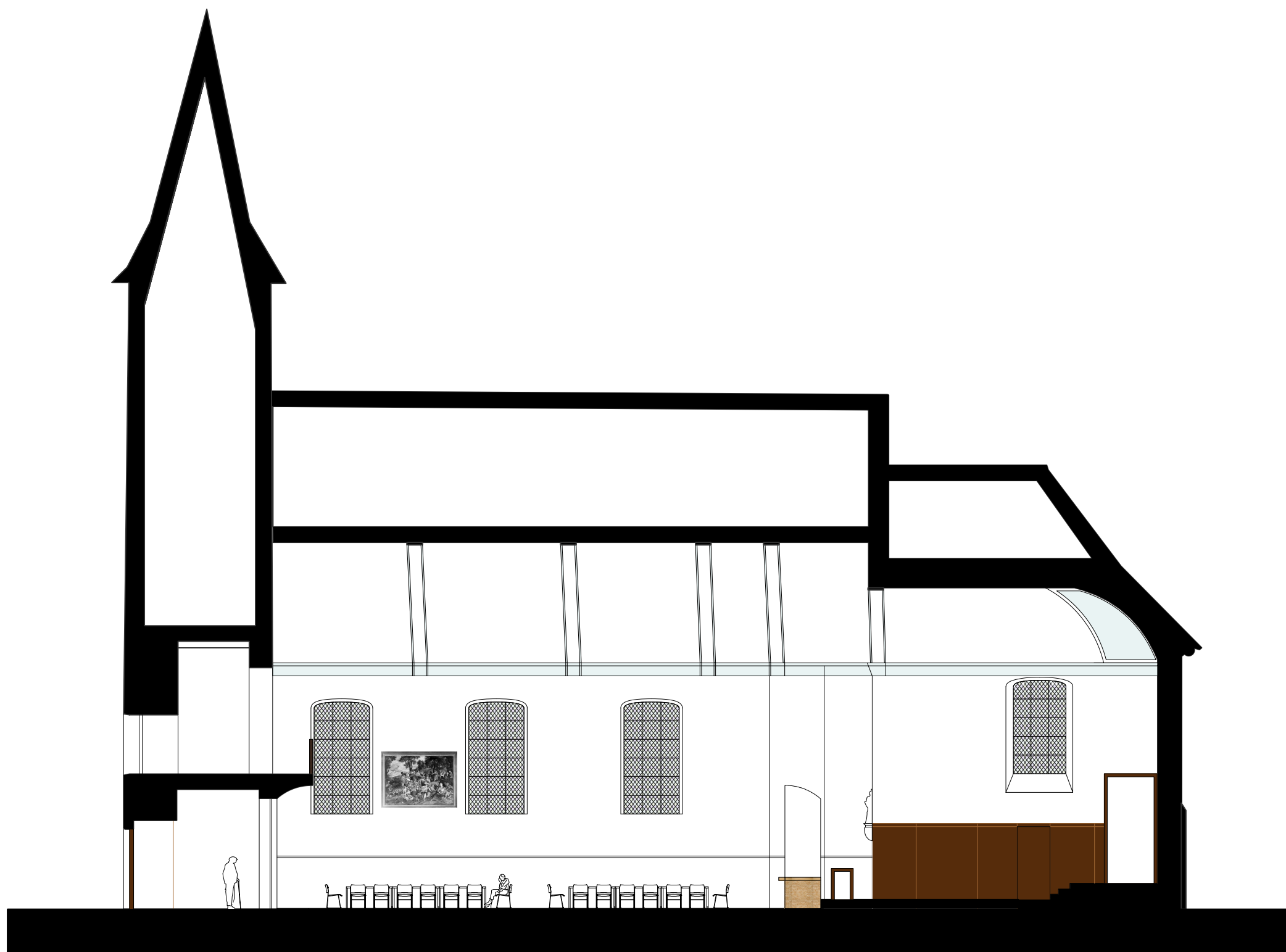
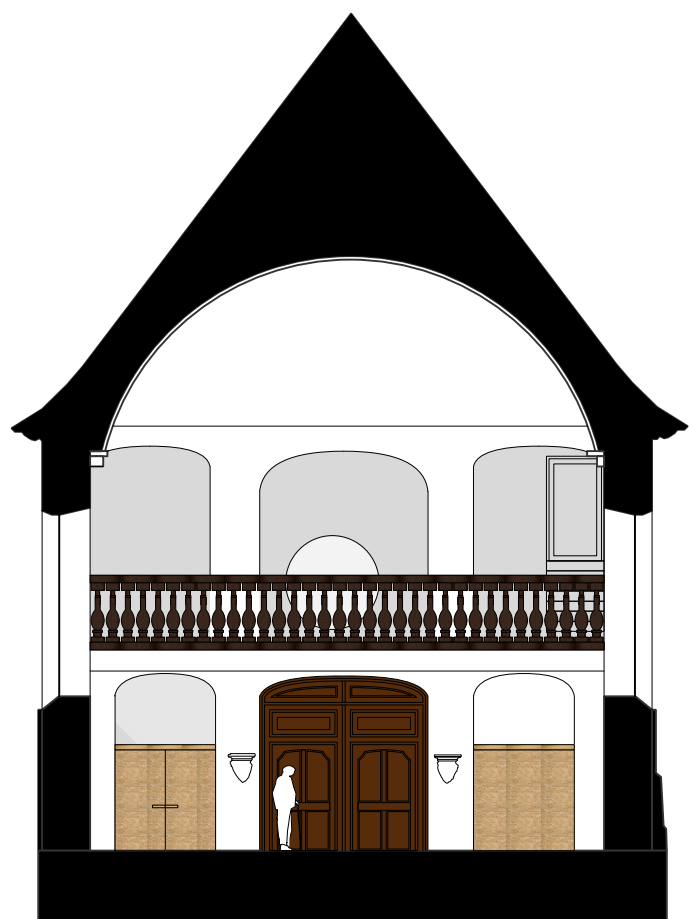
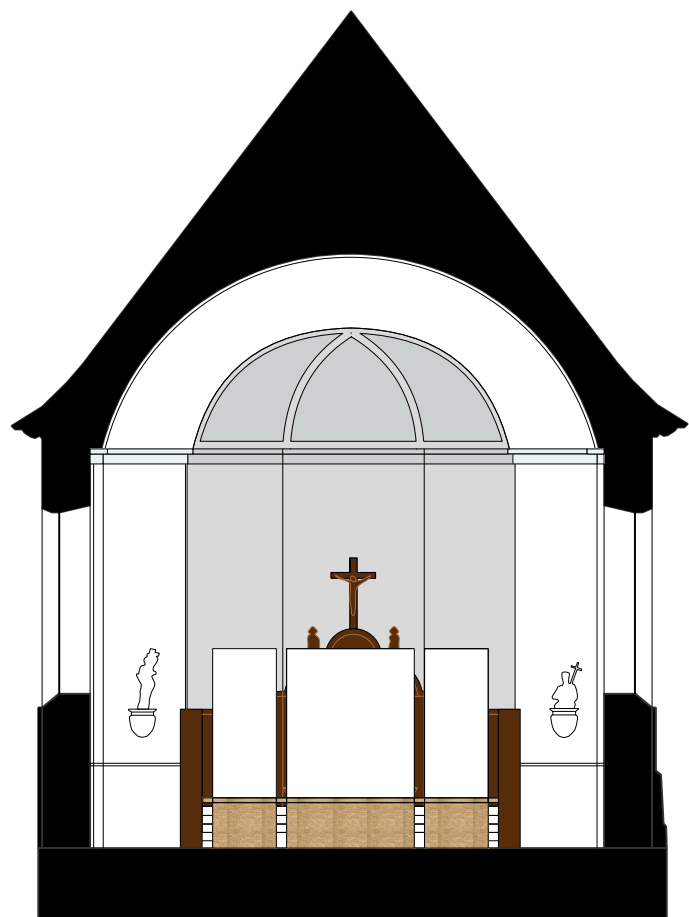
De kerkplattegrond is religieus en liturgisch geconnoteerd:
de oriëntatie, de focus op het altaar, de betekenis van het koor,...

Bij een geheel of gedeeltelijk niet-religieus hergebruik
moet met die overgeleverde betekenissen omgegaan worden.

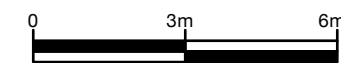

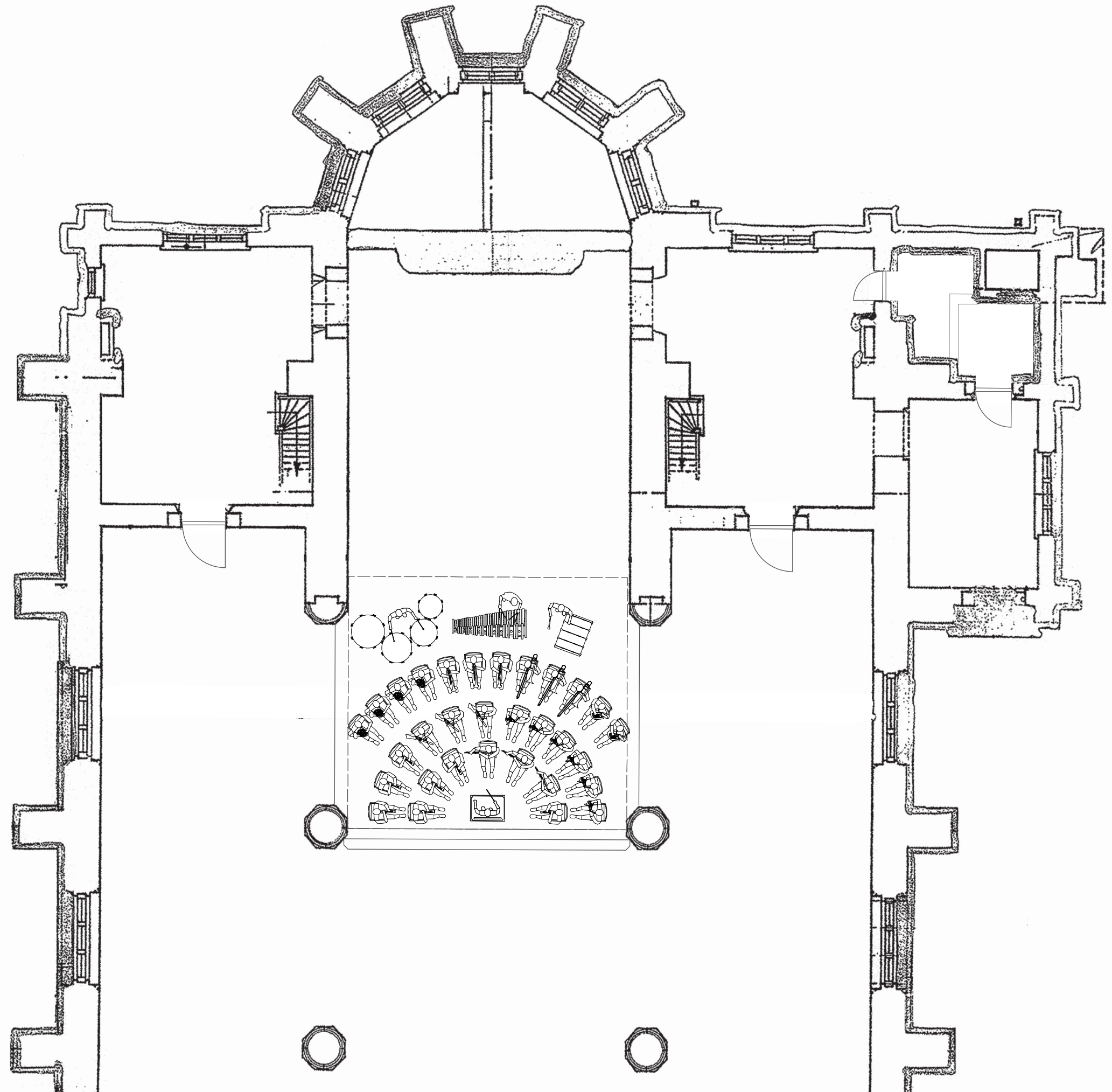
Scenario 1
Alle meubilair is opgeborgen.

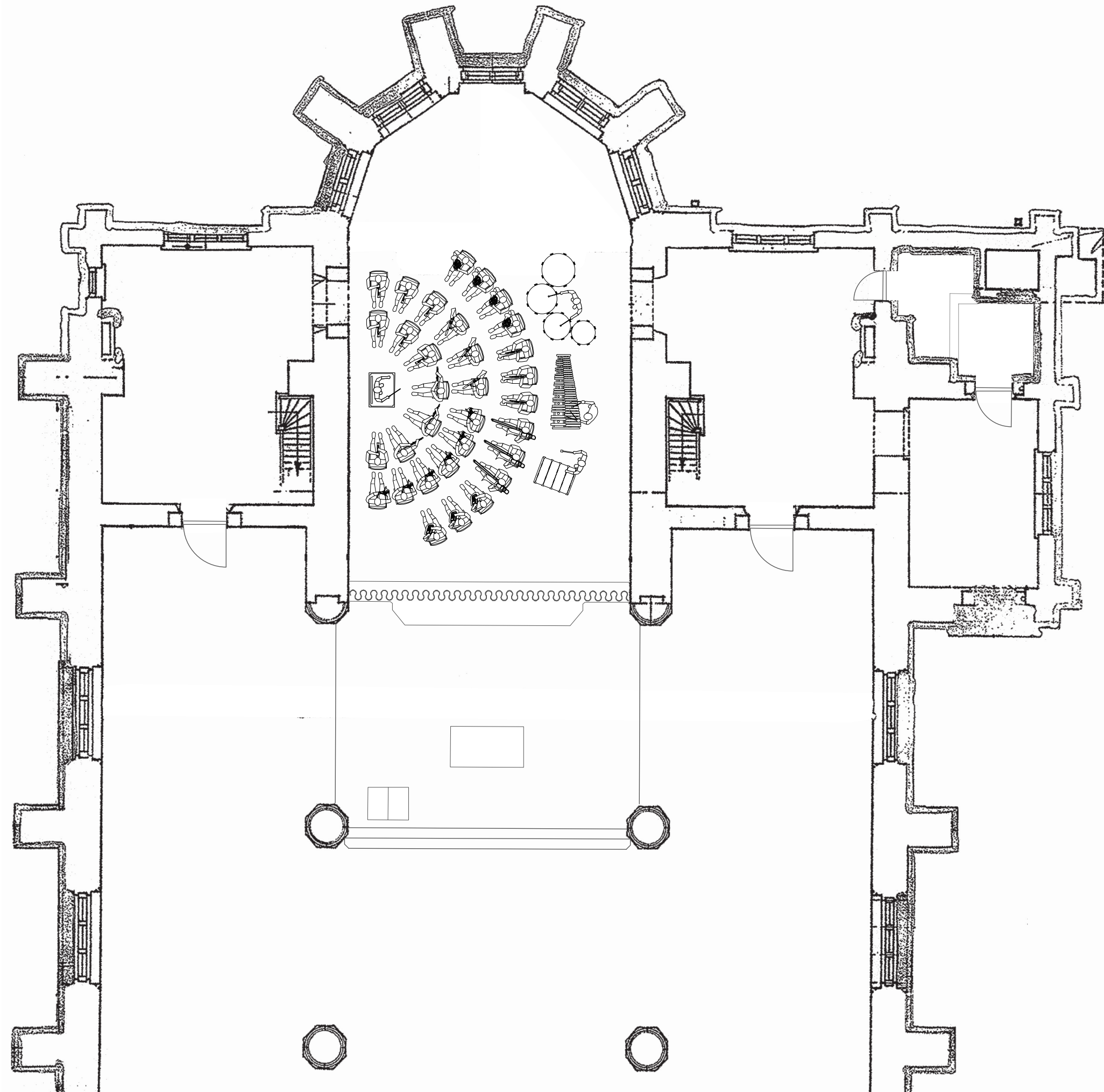
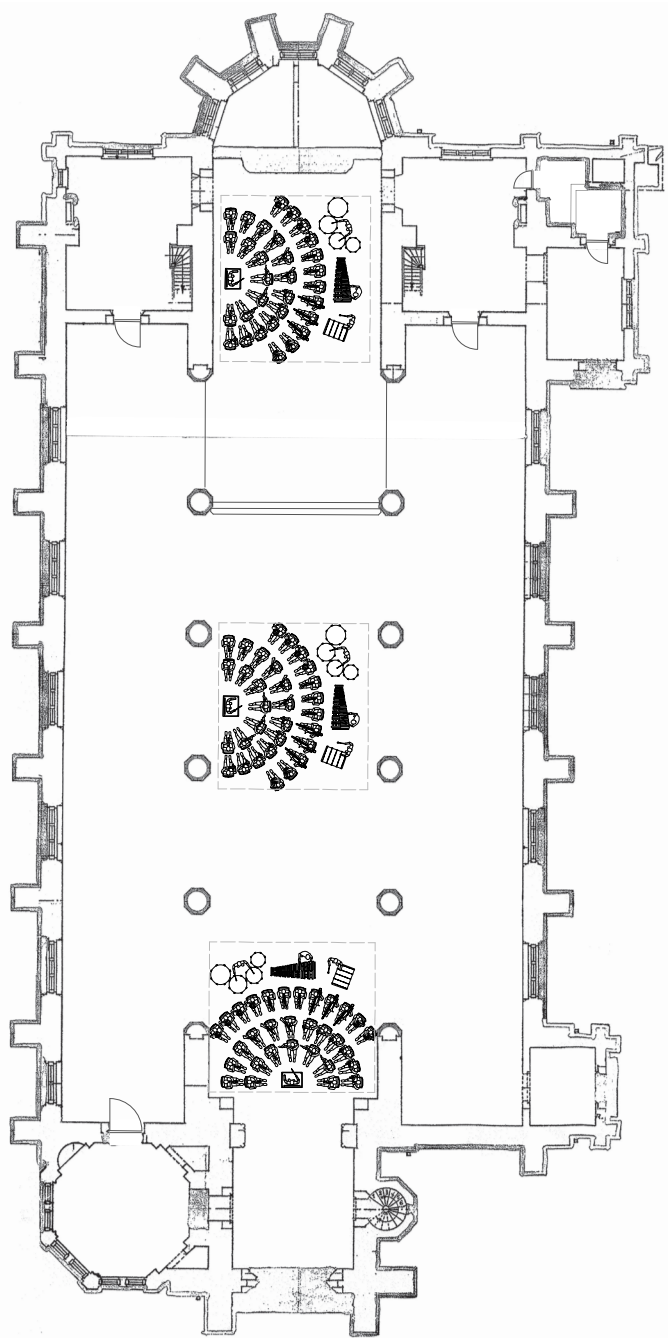

Scenario 2
De wanden scheiden het koor
van het schip.

Voorstel plaats voor de harmonie

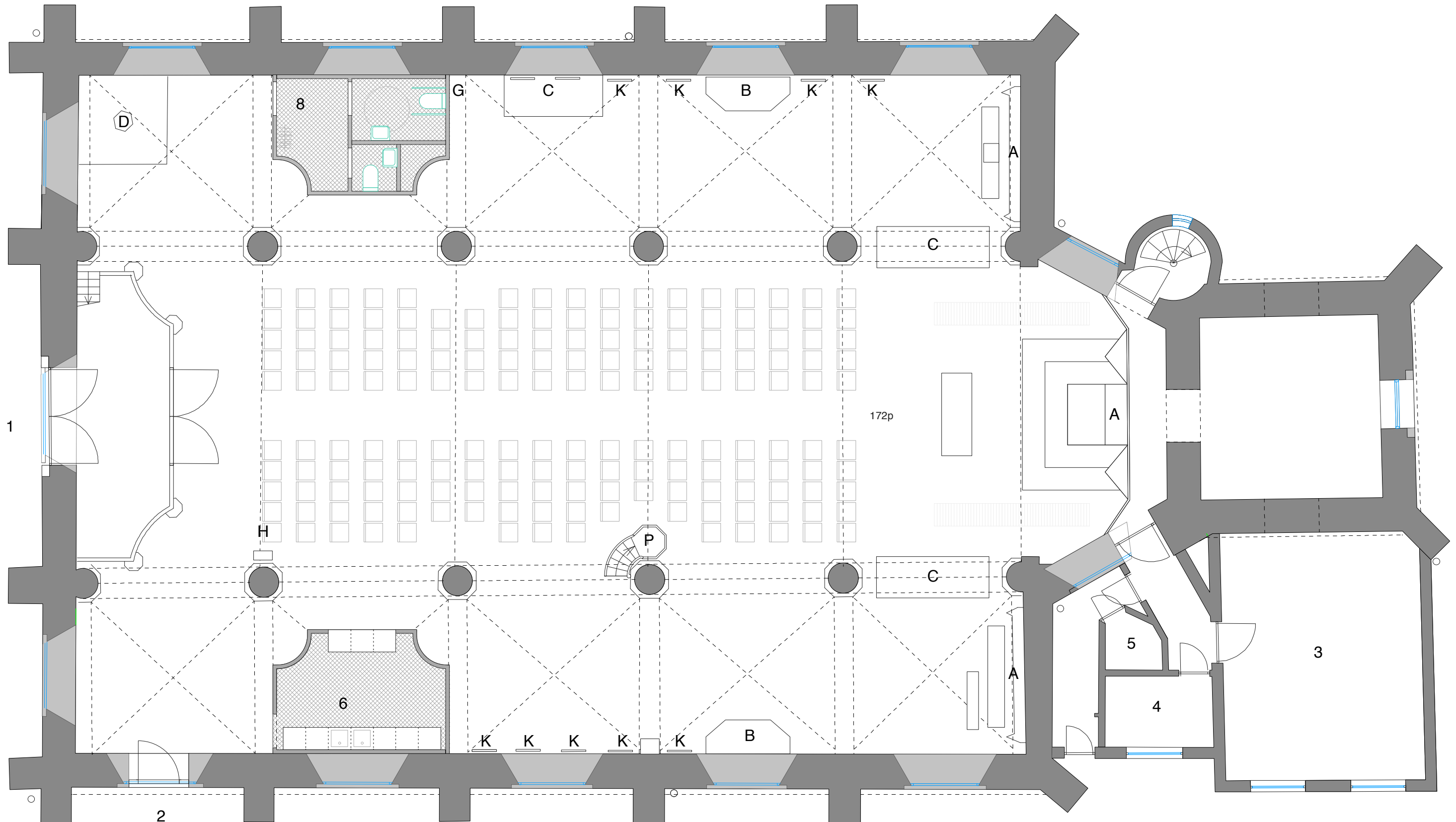

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

**12 Herbestemming vraagt om een standpunt
over religieus geconnoteerde
architectuur- en interieurelementen**

Veel inrichtingselementen zijn religieus en liturgisch geconnoteerd:
glasramen, preek- of biechtstoelen, beelden, paraferalia,...

Met hun religieuze betekenis kan tevens
artistieke waarde, erfgoedwaarde of gemeenschapswaarde vervlochten zijn.

1. Hoofdingang
2. Zijingang
3. Sacristie
4. Berging
5. Toilet
6. Kitchenette
7. Mobiele bar
8. Sanitair

- A. Altaar
- B. Biechtstoel
- C. Zitbank
- D. Doopvont
- G. Grafplaat
- H. Heiligenbeeld
- O. Orgel

Grondplan scenario 3

Nieuwe dwarssnede

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

**12 Herbestemming vraagt om een standpunt
over religieus geconnoteerde
architectuur- en interieurelementen**

Pluralisme versus religieuze connotatie:
een genuanceerde beoordeling is vereist.

Architectuur: de kerk als flexibele structuur

9

**Plattegrond: evaluateer en interpreteer
de typologisch bepaalde indelingen**

10

Doorsnede: overweeg nieuwe verdiepingsvloeren

11

**Herbestemming vraagt om een standpunt
over de beslotenheid van het interieur**

12

**Herbestemming vraagt om een standpunt
over religieus geconnoteerde
architectuur- en interieurelementen**